

Univerzita Palackého v Olomouci Cyrilometodějská teologická fakulta

Katedra křesťanské výchovy

NÁHRADNÍ RODINNÁ PÉČE Z POHLEDU NÁHRADNÍ MATKY

Bakalářská práce

Autor: Zdeňka Nováková

Vedoucí práce: PhDr. Jiří Pospíšil, Ph.D.

Obor: Sociální pedagogika

Olomouc 2012

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

.....

Místo a datum

.....

Podpis autora práce

Poděkování

Děkuji PhDr. Jiřímu Pospíšilovi, Ph.D. za odborné vedení práce a za jeho cenné rady. Rovněž děkuji hlavní respondentce výzkumu za její vstřícnost a ochotu přijmout mě do své rodiny a podělit se mnou o důležité a osobní zkušenosti. V neposlední řadě děkuji své rodině za podporu během celého studia.

Obsah

ÚVOD	6
1 RODINA	8
1.1 Vymezení pojmu rodina	8
1.2 Funkce rodiny	9
1.3 Typy rodiny.....	10
2 SOCIALIZACE A VÝCHOVA DÍTĚTE V RODINĚ	11
2.1 Socializace	11
2.1.1 Primární socializace	11
2.1.2 Sekundární socializace	12
2.2 Výchova v rodině.....	13
2.2.1 Vztah mezi rodičem a dítětem.....	14
3 NÁHRADNÍ VÝCHOVA	15
3.1 Legislativní rámec náhradní výchovy	15
3.2 Ústavní výchova.....	17
3.2.1 Struktura ústavní výchovy v České republice	17
3.3 Náhradní rodinná péče.....	18
3.3.1 Základní charakteristika jednotlivých typů NRP.....	19
3.3.2 Hostitelská péče	21
3.4 Náhradní výchova ve statistice.....	21
4 DĚTI PŘICHÁZEJÍCÍ DO NRP	23
4.1 Odkud děti do nové rodiny přicházejí	23
4.2 Specifika dětí přicházejících do NRP.....	23
4.3 Citová vazba (attachment)	24
4.3.1 Poruchy nebo neexistence vazby	26
4.4 Psychická deprivace	28
5 PROCES ZPROSTŘEDKOVÁNÍ NRP	30

6 NOVELA ZÁKONA O SOCIÁLNĚ-PRÁVNÍ OCHRANĚ DĚTÍ.....	32
7 PRAKTICKÁ ČÁST	33
7.1 Úvod k praktické části.....	33
7.2 Metodologie.....	33
7.2.1 Výběr případu a sběr dat	34
7.3 Případ rodiny T.	35
7.4 Období před přijetím prvního dítěte	36
7.5 Příchod jednotlivých dětí do rodiny.....	37
7.5.1 Příchod Bány.....	37
7.5.2 Příchod Cyrila.....	38
7.5.3 Cesta k přijetí Dany	39
7.5.4 Příchod Dany	40
7.5.5 Příchod Evy	43
7.6 Dnešní situace	46
7.6.1 Cyril	46
7.6.2 Bára	46
7.6.3 Dana	48
7.6.4 Eva	49
7.7 Vize do budoucnosti.....	50
7.8 Retrospektiva.....	51
7.9 Diskuse	52
ZÁVĚR.....	56
SEZNAM LITERATURY A ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ.....	57
SEZNAM PŘÍLOH	61

Úvod

„Dítě, na jehož natažené ruce se často odpoví odmítnutím, může navždy ztratit schopnost projevovat svou něžnost a vycházet vstříc.“

Stefan Garzyński

Pod pojmy rodina a domov se většině z nás vybaví pocit něčeho příjemného, bezpečného, známého a blízkého. Domov je místo, kam se rádi vracíme, kde hledáme útočiště před každodenním shonem, nepřízní počasí, nebezpečím či kde můžeme jen tak lenořit a být sami sebou. Domov je také místo, kam si zveme přátele a trávíme s nimi svůj volný čas nebo svěřujeme trápení. Domov bývá zejména v případě dítěte bytostně spojen s rodinou. Z laického pohledu nahlížíme na rodinu jako na svoje nejbližší, jako na ty, co nás vždy rádi vidí, mají pro nás otevřenou náruč a prožívají s námi naše radosti i starosti. Jsou to lidé, kteří nás milují i přes naše špatné vlastnosti a právě tato jistota je nám opěrným bodem a záštitou k tomu, abychom mohli spokojeně žít, pracovat, vzdělávat se, navazovat vztahy a dál předávat lásku.

Ne každý ale prožívá dětství v takovém domově v kruhu rodiny. Jsou děti, které sice žijí v zařízeních, které mají slovo domov ve svém názvu, ale toto místo jim není opravdovým domovem. Jsou děti, pro které je rodina jen pojmem či čímsi vzdáleným a nedostižným. O lásce rodičů často jen sní, protože svoje rodiče neznají anebo jejich bezpodmínečnou lásku nezažívají. Ze strany rodičů se jim naopak dostává nezájmu, opovržení, odmítání, nadávek, bití, zanedbávání či dokonce zneužívání. Vnímání životní reality těchto dětí je pak odlišné od vnímání lidí vyrůstajících v bezpečném a láskyplném domově. To utváří jejich povahy, postoje, způsoby chování a tudíž celý jejich další život.

Někde jinde naopak žijí lidé, kteří chtějí takovým dětem pomáhat, nabídnout jim opravdový domov, pevné zázemí, pocit jistoty a nekonečné podpory. Někteří z nich nemohou mít vlastní děti, přesto touží založit rodinu a v přijetí nebiologického dítěte vidí naději na splnění tohoto snu. Jiní lidé již vlastní rodinu mají, ale stále ještě mají chuť a sílu nabídnout lásku a pomoc někomu jinému. Druzí se možná těžce vyrovnávají s odrůstáním a odchodem vlastních dětí a vzniklou prázdnotu by chtěli opět vyplnit smíchem, křikem a kupou hraček. Motivů k přijetí dítěte, které nemá šanci vyrůstat v péči svých biologických rodičů je mnoho, stejně jako je mnoho důvodů, kvůli kterým děti bez svých rodičů vyrůstají.

V současné době probíhá mnoho diskusí na téma rušení kojeneckých ústavů a potřeby nalezení náhradních rodin opuštěným dětem. Z televizních obrazovek na naše city působí kampaň s cílem získat pro tyto děti co nejvíce pěstounů. O dětech bez rodiny se mluví a píše víc, než v předchozích letech a jejich příběhy se skrze masmédiá dostávají k běžným lidem. Téměř vůbec se ale nehovoří o tom, co přijetí takového dítěte obnáší a jaké problémy jsou s ním spojené. I samotní zájemci o náhradní rodinnou péči se s odlišným chováním těchto dětí mnohdy seznamují až v situaci, kdy je přijmou do svého života. Realita života s těmito dětmi je často odlišná od jejich představ a cesta k uzdravení pošramocené dětské duše mnohdy velmi dlouhá a svízelná. S problematikou výchovy těchto dětí nemají leckdy zkušenost ani odborníci, kteří s nimi pracují, například pedagogové, dětské psychologové, lékaři a podobně.

Cílem práce je poukázat na problémy spojené s výchovou těchto dětí a proniknout přímo do konkrétní rodiny, která má s výchovou přijatých dětí zkušenosti. Skrze tuto rodinu pak analyzovat problémy, s nimiž se při soužití s dítětem setkávala a setkává. Chceme poukázat na to, čím se tyto děti liší od ostatních dětí žijících se svými rodiči a přiblížit to, z jakých důvodů se jejich chování a postoje mnohdy odklonily od běžně zažitých norem chování dětí. Tyto děti jsou svým vystupováním často okolím vnímány jako „zlobivé“, což však pramení především z neznalosti a neinformovanosti o dané problematice. Stále platí, že stejně jako pro každého jiného, je i pro tyto děti rodinné zázemí nezastupitelnou životní hodnotou, bez které je jejich život velmi ztížen. Nabídnout jim tedy nový domov a otevřenou náruč rodiny je úkol sice nesnadný, ale bezpochyby správný. Je však důležité, aby budoucí náhradní rodiče věděli, do jak nelehkého úkolu se chtějí pustit a tomu by tato práce chtěla napomoci.

Práce je rozdělena na část teoretickou a část praktickou. Teoretická část má šest kapitol. První kapitola je věnovaná rodině, druhá otázce socializace a výchovy v rodině, ve třetí kapitole se pak věnujeme náhradní výchově, tedy výchově realizované jinými osobami než biologickými rodiči. Čtvrtá kapitola nám přibližuje děti přicházející do náhradní rodinné péče a kapitola pátá stručně popisuje proces předcházející přijetí dítěte. Šestá kapitola jen rámcově shrnuje změny, které se vláda chystá provést v oblasti pěstounské péče. V praktické části práce, se pak pomocí kvalitativního výzkumu a jeho designu případové studie podíváme na problematiku náhradní rodinné péče z pohledu náhradní matky tak, jak ji ona sama vnímá, prožívá a popisuje. Sběr dat je realizován hloubkovými rozhovory a pozorováním.

1 Rodina

1.1 Vymezení pojmu rodina

Hlavním tématem této práce je výchova dítěte v rodině, vymežeme si tedy na začátku samotný termín rodina. Definicí rodiny je mnoho, všechny se ale shodují na tom, že základem rodiny je svazek muže a ženy, který v dnešní době nemusí být již nutně svazkem manželským. Tento pár pak musí vychovávat nejméně jedno dítě, právě tato nutná podmínka odlišuje rodinu od prostého partnerského soužití. Jedná se tedy o společné soužití nejméně dvou generací, které jsou zpravidla spojené pokrevními svazky. Výjimku tvoří výchova osvojeného dítěte, v tomto případě není příbuzenský poměr vytvořen přímým pokrevním příbuzenstvím.

Z pohledu sociologie je rodina malá, neformální sociální skupina, tedy skupina jedinců, jež se mezi sebou znají, sdílejí stejné normy a vstupují do vzájemných interakcí. Neformálnost skupiny pak určuje fakt, že skupina je spojena a držena pohromadě vzájemnými emocionálními vazbami a ne vnějším zásahem. M. Nakonečný uvádí, že skupinová příslušnost je pro člověka životní nutností a provází ho celý život, od narození až do smrti se člověk cítí být členem nějaké skupiny.¹ V tomto pojetí je potom rodina společenská skupina, do které se dítě rodí a jejímž je členem.

J. Koluchová pojímá rodinu jako „*dynamický celek, kde jsou všichni členové ve vzájemné interakci*“ a každý člen má tedy vliv na vztahy a celkové klima v rodině.² Jako určitý vůči okolí ohraničený systém, jehož členové jsou v neustálé interakci, vidí rodinu také O. Matoušek. Z jeho pohledu je rodina prostředím, „*kde si lidé nutně musejí vytvářet vztahy a nutně musejí komunikovat*“, tyto vztahy jsou navíc vymezeny pravidly, která stanovují, kdo se má ke komu jak chovat.³

Na závěr si uvedeme ještě definici rodiny od I. Plaňavy: „*Rodinu lze z hlediska jejího fungování pojmout jako strukturovaný celek (systém), jehož smyslem, účelem*

¹ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 2009. s. 386. ISBN 978-80-200-1679-9.

² KOLUCHOVÁ, J. *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. Praha: MPSV ČR, 1992. s. 44. ISBN 80-85529-01-7.

³ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. s. 77. ISBN 80-86429-19-9.

*i náplní je utvářet relativně bezpečný, stabilní prostor a prostředí pro sdílení, reprodukci a produkci života lidí.*⁴

1.2 Funkce rodiny

Z poslední definice vyplývá, že význam rodiny není jen v soužití několika lidí, jejich vzájemných interakcí a citových vazeb. Všeobecně bývá rodina považována za základ společnosti. B. Kraus a Poláčková ji vymezují jako „*systémový celek, který je schopný reprodukce svých základních podmínek.*“⁵ To znamená, že vlastními zdroji stále opakuje koloběh života, přivádí na svět děti a z nich vychovává další generaci, v budoucnu schopnou této reprodukce. Posláním rodiny, jako instituce, která je schopná reprodukovat život a také hodnoty a kulturu dané společnosti, na ni klade mnoho nároků a připisuje jí plnění hned několika funkcí.

B. Kraus uvádí tyto funkce rodiny:⁶

- Funkce biologickoreprodukční – rodina je stabilní reprodukční základnou společnosti
- Funkce sociálně – ekonomická – rodina je významným spotřebitelem, ale i výrobcem, v podstatě je samostatnou ekonomickou jednotkou s vlastním hospodářstvím (v dnešní době je ale tato funkce často omezena, např. nezaměstnaností)
- Funkce ochranná (zaopatřovací, pečovatelská) – rodina zajišťuje životní potřeby svých členů
- Funkce socializačně-výchovná – rodina připravuje děti na vstup do života, ale i děti pomáhají starší generaci se zvládnutím nároků měnícího se prostředí (např. v ovládnutí počítače)
- Funkce rekreační – členové rodiny spolu tráví volný čas, dovolenou atd.
- Funkce emocionální – tato je zásadní a nezastupitelná, s ostatními pomáhá nebo může pomáhat stát, citové zázemí a pocit lásky však žádná jiná instituce nedokáže vytvořit

⁴ PLAŇAVA, I. Komponenty a procesy fungující rodiny a manželství. *Československá psychologie*. 1994, č.1, s 8.

⁵ KRAUS, B. et al. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001. s. 78. ISBN 80-7315-004-2.

⁶ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 81-83. ISBN 978-80-7367-383-3.

1.3 Typy rodiny

Ne všechny funkce se ale daří každé rodině plnit. Z tohoto hlediska pak rodinu dělíme na funkční (přiměřené plnění funkcí), dysfunkční (nepřiměřené plnění některých funkcí, avšak rodina je schopna i přes tato omezení fungovat) a afunkční (neplnění funkcí, rozklad rodiny)

Funkčnost rodiny narušuje také její neúplnost, tedy situace, kdy je přítomen pouze jeden rodič, převážně matka (důvodem je rozvod, vdovství, svobodné mateřství). Takových rodin v posledních desetiletích přibývá, i přesto zůstává za ideál považována rodina úplná, tvořena oběma rodiči. Dalším dělením rodiny je tedy rodina úplná a neúplná. K tomuto dělení se v důsledku rozšíření forem rodiny přidává ještě rodina rekonstruovaná, kterou Slovník sociální práce definuje jako rodinu, „*ve které je jeden z rodičů biologickým rodičem dětí a druhý nikoli, případně mají oba rodiče děti z předchozích vztahů, které nejsou pokrevními sourozenci.*“⁷

Z jiného úhlu pohledu rodinu dělíme na nukleární (rodiče a jejich děti) a rozšířenou (ostatní příbuzní). O. Matoušek na toto téma uvádí, že sociální síť rodiny, tedy příbuzní, ale i přátelé, kteří nukleární rodině pomáhají a podporují ji, jsou pro ni nezbytně důležití, protože žádná rodina by nemohla izolovaně fungovat.⁸

Další dělení rodiny vychází z pohledu samotného jedince. Rodinu, v níž vyrůstá, nazýváme orientační a rodinu, kterou později sám zakládá, jako prokreační. Do této nově založené rodiny si pak jedinec přináší zkušenosti, názory a postoje, vytvořené v rodině orientační.

⁷ MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. s. 182. ISBN 80-7178-549-0.

⁸ MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. s. 84. ISBN 80-86429-19-9.

2 Socializace a výchova dítěte v rodině

2.1 Socializace

„Socializace je celoživotní proces, v jehož průběhu si jedinec osvojuje specificky lidské formy chování a jednání, jazyk, poznatky, hodnoty, kulturu a začleňuje se tak do společnosti.“⁹ Socializací se v podstatě z člověka jako biologické bytosti stává bytost společenská a tento proces je nahodilý, probíhající zcela přirozeně díky vrozené vloze sociability, jež člověku umožňuje navazovat vztahy, kontakty a sociální učení.¹⁰ Socializace vede člověka k tomu, aby ve svém životě vystupoval v určitých sociálních rolích, tedy očekávaných způsobech chování.¹¹ Znamená to tedy, že společnost od jedince očekává, že se bude v pozici žáka chovat jako žák, v pozici učitele jako učitel atd. Člověk se musí naučit akceptovat pravidla dané společnosti a podle nich se chovat. Potom bude touto společností přijímán. J. Keller definuje cíl socializace takto: „Cílem socializace je zformovat bytost, která se bude i o samotě chovat tak, jako by byla pod stálým dohledem ostatních členů skupiny.“¹²

2.1.1 Primární socializace

Primární, tedy prvotní socializace člověka probíhá v rodině. Jak jsme se již zmínili, tou nejdůležitější funkcí rodiny, je připravit dítě na budoucí samostatný život, ve kterém bude moci přivést na svět novou generaci. Úkolem rodiny je tedy předat dítěti kulturní návyky a tradice dané společnosti, poskytnout mu prostor pro vstřebávání různých rolí, mateřského jazyka, hodnot společnosti i konkrétní rodiny. Celý tento proces probíhá jako neuvědomělý a neřízený a začíná hned po narození. V rodině se dítě již ve svém raném věku učí také ovládat své emoce tak, aby jeho projevy byly přiměřené zvyklostem společnosti, do které se narodilo. Celé toto sociální učení je jen těžko nahraditelné nějakou jinou institucí, protože je založené na pevných citových vazbách a každodenním kontaktu, při kterém dítě může sledovat jednání svých rodičů, jejich reakce na určité podněty, slyšet mateřskou řeč, která je navíc ve velké míře určena přímo dítěti a nutí je tak k interakcím.

⁹ KRAUS, B. et al. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001. s. 54. ISBN 80-7315-004-2.

¹⁰ KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Praha: Portál, 2008. s. 59. ISBN 978-80-7367-383-3.

¹¹ NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Praha: Academia, 2009. s. 104. ISBN 978-80-200-1679-9.

¹² KELLER, J. *Úvod do sociologie*. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. s. 38. ISBN 80-86429-39-3.

S. Klapilová k tomuto tématu říká: „*Rodina je lidskému jedinci prvním přirozeným prostředím, do něhož vstupuje na začátku své existence.*“¹³ Rodinná socializace pak podle ní probíhá jako bezprostřední vliv tohoto sociálního prostředí na dítě. Jako cíl primární socializace spatřuje V. Poláčková v uvedení dítěte do příslušného kulturního prostředí a naučení orientace „*v tomto prostředí plném symbolů a společenských standardů.*“¹⁴ K předávání kultury a vhodného chování přidává J. Skupnik také zmínku o mužské a ženské roli: „*Mužské a ženské role ale nejsou to jediné, čemu se nová generace v rodině učí: vedle nich jsou to také další představy, hodnoty a normy, které člověk nakonec potřebuje ke svému fungování ve společnosti.*“¹⁵

Dodejme ještě, že zatím jsme mluvili pouze o obecných definicích primární socializace, tedy z jistého pohledu o ideálech socializace. Primární socializace ale probíhá vždy v konkrétní rodině, dítě tedy nepřebírá jen normy a hodnoty celé společnosti, ale především normy, hodnoty, postoje, způsoby chování a komunikace té rodiny, do které se narodilo. Z toho vyplývá, že ne vždy je dítě socializováno pro plnohodnotný život v dané společnosti, někdy ho rodina vybaví naopak pro život, který ho v budoucnosti vyřadí na okraj společnosti, z důvodů neschopnosti přizpůsobit se jejím hodnotám a normám.

V krajním případě dítě primární socializaci v rodině nezažije vůbec a jeho vstup do života probíhá v nějakém ústavním zařízení, například v kojeneckém ústavu. V tomto případě se dítě socializuje a vstřebává normy zcela odlišné a v zásadě nepřipravující na pozdější samostatný život a výchovu příští generace.

2.1.2 Sekundární socializace

Sekundární socializace navazuje na socializaci primární a staví na jejich výsledcích. Probíhá většinou ve škole a jiných vzdělávacích institucích. Tyto instituce někdy mohou zmírnit proces nevhodné až patologické socializace, která se ubírá směrem mimo uznávané normy společnosti. V sekundární socializaci mají velký vliv také vrstevnické skupiny, tedy kamarádi. Příchodem do vzdělávacích institucí jako je mateřská škola, základní škola a jiné, se dítě stále častěji do těchto vrstevnických skupin zapojuje a hledá v nich své místo, svoji pozici a učí se nové role. Do sekundární

¹³ KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000. s.27. ISBN 80-7076-669-8.

¹⁴ KRAUS, B. at al. *Člověk – prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001. s.57. ISBN 80-7315-004-2.

¹⁵ SKUPNIK, J. *Antropologie příbuzenství*. Praha: Slon, 2010. s.326. ISBN 978-80-7419-019-3.

socializace zasahují rovněž média a samozřejmě zásadní význam má stále rodina. V souvislosti s rodinou musíme zmínit také důležitý vliv sourozenecké skupiny, ve které se formuje souhra a spolupráce. O tomto významném socializačním činiteli se zmiňuje např. J. Šimíčková – Čížková: „*K tomuto osudovému společenství patří, že se děti musí dělit o přízeň rodičů a mnoho jiných věcí, že se tedy učí určitá omezení snášet a přijímat*“¹⁶ Působení sourozenecké skupiny samozřejmě začíná už v socializaci primární, ale domníváme se, že v době raného dětství nedosahuje ještě takové intenzity.

2.2 Výchova v rodině

Výchova v rodině je součástí procesu socializace. V případě výchovy jde ale o činnost záměrnou a cílevědomou. Cíle této výchovy sice nejsou dány pevným obsahem, jako je tomu například u výchovy a vzdělávání ve škole, jde ale o vědomou snahu rodičů vychovat dítě podle své představy. Při vymezení pojmu výchova v rodině se ztotožňujeme s názorem Z. Matějčka: „*Charakteristickým znakem výchovy je však právě toto „zaměření“, které je určováno představou vychovatele, představou, k jakým změnám v chování dítěte by mělo dojít a v jakých formách by se toto chování mělo ustálit.*“¹⁷

Cíle výchovy se ale v rodinném prostředí neustále mění v závislosti na věku a schopnostech dítěte. Cílem je např. naučit dítě hygienickým návykům, zdravení, zavazování tkaniček, úklidu pokojíčku či samostatnému vypracování domácích úkolů. Konečným cílem výchovy dítěte v rodině ale v každém případě zůstává jeho osamostatnění.

Výchova dítěte ale není pouze jednosměrným působením rodiče na dítě. Dítě je aktivním účastníkem výchovy, vychovatel, tedy rodič, reaguje na jeho projevy, způsoby chování, komunikuje s ním. Ani v rodině, vychovávající více dětí, nejsou všechny děti vychovávány stejným způsobem. Každé dítě je osobnost a na stejné výchovné vedení reaguje jinak. Vyloučením krásného úsměvu, vztekem, pláčem, vzpurností či naopak poddajností. Každý vychovávaný tedy ovlivňuje také chování vychovatele. Je tedy nutný individuální přístup a ten vyžaduje vztah, v případě výchovy v rodině vztah emocionálně silný, vztah láskyplný a chápající.

¹⁶ ŠIMÍČKOVÁ – ČÍŽKOVÁ, J. *Přehled sociální psychologie*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2004. s.50. ISBN 80-244-0929-1.

¹⁷ MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?* Praha: Portál, 2007. s. 14. ISBN 978-80-7367-270-6.

2.2.1 Vztah mezi rodičem a dítětem

Bez vztahu nelze úspěšně vychovávat. Pokud je výchova v rodině oproštěna od emocionální vazby a pochopení osobnosti a potřeb dítěte, vychovávaný plní požadavky vychovatele jen díky vnějším zásahům, tedy odměnám a trestům. To ale v žádném případě není žádoucí výsledek výchovy, protože bez přítomnosti vychovatele, tedy rodiče, se pak dítě chová zcela jinak a bez jeho dohledu a kontroly je mnohdy nezvladatelné či naopak nerozhodné a bázlivé. R. Cambell vyslovuje přesvědčení, že dítě musí mít s rodičem velmi úzký vztah a cítit jeho bezpodmínečnou lásku, teprve potom se může ztotožnit s hodnotami, které rodič vyznává.¹⁸

Ve stejném duchu hovoří i M. Winterhoff: „*Děti se mohou optimálně vyvíjet jen díky citovému vztahu a příslušné vazbě na své rodiče. Děti schopné vztahu se tak vyvíjejí zpočátku kvůli svým rodičům.*“¹⁹ Autor dále vysvětluje, že dítě nejdříve pomáhá rodiči s úklidem proto, aby mu udělalo radost. Dítě v batolecím nebo předškolním věku netuší, jaký je účel úklidu, velmi ho ale těší, pokud se od matky či otce dočká ocenění, pochvaly, objetí atd. Také smysl pro to, co je správné a co špatné, dítě přejímá od rodičů. To je však možné jen v případě, že jejich vzájemný vztah a kontakt je častý a intenzivní a že mezi nimi probíhá komunikace, kterou dítě dokáže již ve velmi raném věku správně vyhodnotit. „*Rodiče tedy musejí dát jasně najevo, zda se v daném okamžiku zlobí, nebo zda mají radost.*“²⁰ Tímto způsobem se v dítěti zakotví povědomí o dobrých a špatných činech. Dítě na sebe převezme normy svých rodičů, pokud ti budou kupříkladu krádež považovat za špatnou, dítě si v sobě vypěstuje stejné přesvědčení, aniž by znalo trestní zákoník. Pokud naopak rodiče budou mít jako normu, že krást je dobré, dítě se ve většině případů před krádeží kvůli znalosti trestního zákoníku a sankcí za ni v budoucnu nezastaví.

Při výchově kladou rodiče na dítě určité požadavky, něco mu přikazují, něco zakazují, chtějí, aby dodržovalo jistá pravidla. Dítě ale akceptuje požadavek spíše od vychovatele, kterého má rádo a jehož lásku i cítí, než od vychovatele, který dítěti nerozumí. Takovému požadavku se dítě často vzepře.²¹ Proto výchova bez kladného vzájemného vztahu nemůže jedince kvalitně připravit na samostatný život.

¹⁸ CAMBELL, R. *Potřebuji tvou lásku*. Praha: návrat, 1992. s. 118. ISBN 80-85495-11-2.

¹⁹ WINTERHOFF, M. *Proč se z našich dětí stávají tyraní*. Praha: Ikar, 2011. s. 65. ISBN 978-80-249-1564-7.

²⁰ Tamtéž s. 66.

²¹ ČÁP, J. a MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, 2007. s. 251. ISBN 978-80-7367-273-7.

3 Náhradní výchova

Výchova a socializace dítěte probíhající ve funkční rodině je to nejlepší. Jen toto prostředí nabízí dítěti dostatek vzorů k nápodobě, seznamuje ho přirozeně s každodenním životem, vztahy mezi partnery, nabízí mu vzorce chování, životní hodnoty, pocit bezpečí a sounáležitosti s určitou skupinou. Rodina ale nabízí i prostor ke komunikaci, v rámci něhož může jedinec zakoušet sebe sama, jako někoho hodného pozornosti a v případě kladných a povzbudivých reakcí ze stran svého okolí, také jako hodného lásky. V tomto úzkém emocionálním a interakčním prostředí dítě na vlastní kůži zažívá první vztahy a pocity, jako je mít rád, zlobit se na někoho, důvěřovat a podobně. Toto prostředí je nenahraditelné, ale i přes tento zřejmý fakt ne každé dítě má to štěstí v takovém prostředí vyrůstat.

Některé děti prožijí část života v rodině zcela nefunkční, někdy i zanedbávající, nemilující a zraňující. Mnoho dětí se v rodině setká s týráním a zneužíváním. Jiné děti prostředí rodiny nepoznají nikdy. Rodiče se o ně neumí, nechtějí nebo nemohou starat. Pro tyto děti, které z nejrůznějších důvodů nemohou vyrůstat ve vlastní rodině, existuje systém náhradní výchovy. V prostředí České republiky se náhradní výchova dělí do dvou hlavních skupin:

- výchova ústavní
- náhradní rodinná péče

3.1 Legislativní rámec náhradní výchovy

Tím prvotním a nejdůležitějším dokumentem, kterým se naše společnost hlásí k nutnosti péče o tyto děti a přiznává jim rovná práva jako všem ostatním občanům a navíc zvláštní ochranu z důvodů jejich bezbrannosti a nezletilosti, je sdělení 104/1991 Sb., Úmluva o právech dítěte. Článek č. 20 nám přímo přikazuje, že: „*Dítě dočasně nebo trvale zbavené svého rodinného prostředí nebo dítě, které ve svém vlastním zájmu nemůže být ponecháno ve svém vlastním prostředí, má právo na zvláštní ochranu a pomoc poskytovanou státem.*“ V první řadě by se takové dítě mělo dostat do náhradní rodiny a jen v nutných případech do zařízení péče o děti.

Další právní normou, která se týká náhradní výchovy jako celku, je zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů. Tento

zákon ochraňuje práva dítěte na příznivý vývoj a řádnou výchovu. Jeho předním hlediskem je zájem dítěte a zaměřuje se na děti, jejichž rodiče zemřeli, neplní povinnosti plynoucí z rodičovské zodpovědnosti nebo zneužívají práva plynoucí z rodičovské zodpovědnosti. Zákon se dále blíže věnuje oběma formám náhradní výchovy a děti v náhradní výchově spadají pod jeho působnost až do své plnoletosti. Výjimkou jsou děti osvojené, které se dostanou do péče funkční rodiny. O specifiku osvojení se zmíníme v další části naší práce. V zákoně jsou také dva paragrafy a to § 42 a § 46, které popisují činnost zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc a zařízení pro výkon pěstounské péče. Těmito zařízeními zákon vyměřuje také výši státních příspěvků za péči o jim svěřené děti.

Významným zákonem, týkající se náhradní výchovy a vymezující náhradní rodinnou péči, je zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, ve znění pozdějších předpisů. Definuje pojem rodičovská zodpovědnost jako souhrn práv a povinností rodičů vůči svým nezletilým dětem a to v oblasti péče o zdravotní, rozumový, citový a mravní vývoj dítěte, dále práva a povinnosti v oblasti správy jmění dítěte a jeho zastupování. Zákon dále rozděluje náhradní rodinnou péči na osvojení, pěstounskou péči, poručenství a svěřením dítěte do péče jiné fyzické osoby než rodiče. Tyto jednotlivé typy blíže popisuje. Zmínka je zde také o ústavní výchově, tu zákon označuje jako krajní řešení v případě, že dítě není možné umístit do náhradní rodinné výchovy či zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc.

Pro náhradní rodinnou péči, tedy přesněji pro pěstounskou péči, je velmi důležitý zákon č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů, který určuje dávky pěstounské péče.

Z oblasti ústavní výchovy si pak jako základní právní normu uveďme zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy, ve znění pozdějších předpisů. Tento zákon se týká těchto zařízení: diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. Tato zařízení jsou určena pro děti od 3-18 let.

V zákoně není nijak zvlášť upravena ústavní péče o děti do tří let věku. Zmínka o zvláštních dětských zařízeních jako jsou kojenecké ústavy a dětské domovy pro děti do tří let je pouze v § 38 zákona č. 20/1966 sb., o zdraví lidu. Činnost těchto zařízení pak upravuje metodický pokyn Ministerstva zdravotnictví č. 24039/2005, Činnost kojeneckých ústavů a dětských domovů pro děti do 3 let věku.

3.2 Ústavní výchova

Ačkoli ústavní výchova není předmětem této práce, přesto si stručně vymežíme její strukturu. Ústavní výchova je totiž pro většinu dětí v náhradní rodinné péči místem, ze kterého se do rodiny dostávají. I přesto, že je i zákonem určena jako krajní a pokud možno přechodná instituce v péči o děti, realita je v naší republice většinou jiná a ne zřídka stráví dítě v ústavní výchově celé své dětství. Poslední desetiletí se ovšem objevují snahy tuto situaci změnit a v tomto duchu se připravují i změny v novele zákona o sociálně-právní ochraně dětí, o které se v další části textu ještě zmíníme. Zda se ale skutečný stav opravdu zlepší, ukáže až čas. Spoustu pozitivních změn v ústavní výchově se již ale uskutečnilo, například se rozšířily dětské domovy rodinného typu či vznikla celkem nová instituce zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, kde je snaha celou výchovu co nejvíce přiblížit životu v rodině. I přes toto úsilí ale stejně žádný ústav nedokáže dítěti, zvláště v jeho raném věku, nabídnout to, co je pro ně životně důležité, a to jistou citovou vazbu na pečující osobu, vazbu, která se v běžné fungující rodině vytváří zcela přirozeně jako součást vztahu rodiče a dítěte. V prostředí sebelepšího dětského domova či kojeneckého ústavu však není možné zajistit, aby mělo každé dítě k dispozici svou vazebnou postavu neustále, kdy ji potřebuje. Teorii vazby podrobněji probereme ve čtvrté kapitole.

Doplňme ještě, že negativní dopad ústavní výchovy se snižuje s věkem dítěte a v době dospívání již dítě často mnohem lépe prospívá v prostředí vrstevníků, kteří jsou pro jeho vývoj v tu dobu důležitější. Umístit za každou cenu do neznámé rodiny 15letého adolescenta, který má v místě ústavu své kamarády a síť sociálních vztahů, by již mohlo být zcela kontraproduktivní. V útlém dětství, především ve věku do šesti let, ústav ale nemůže a nedokáže naplnit potřeby dítěte a negativně se podepisuje na jeho dalším vývoji.

3.2.1 Struktura ústavní výchovy v České republice

Široká síť ústavních zařízení je u nás rozdělena do resortů tří ministerstev:

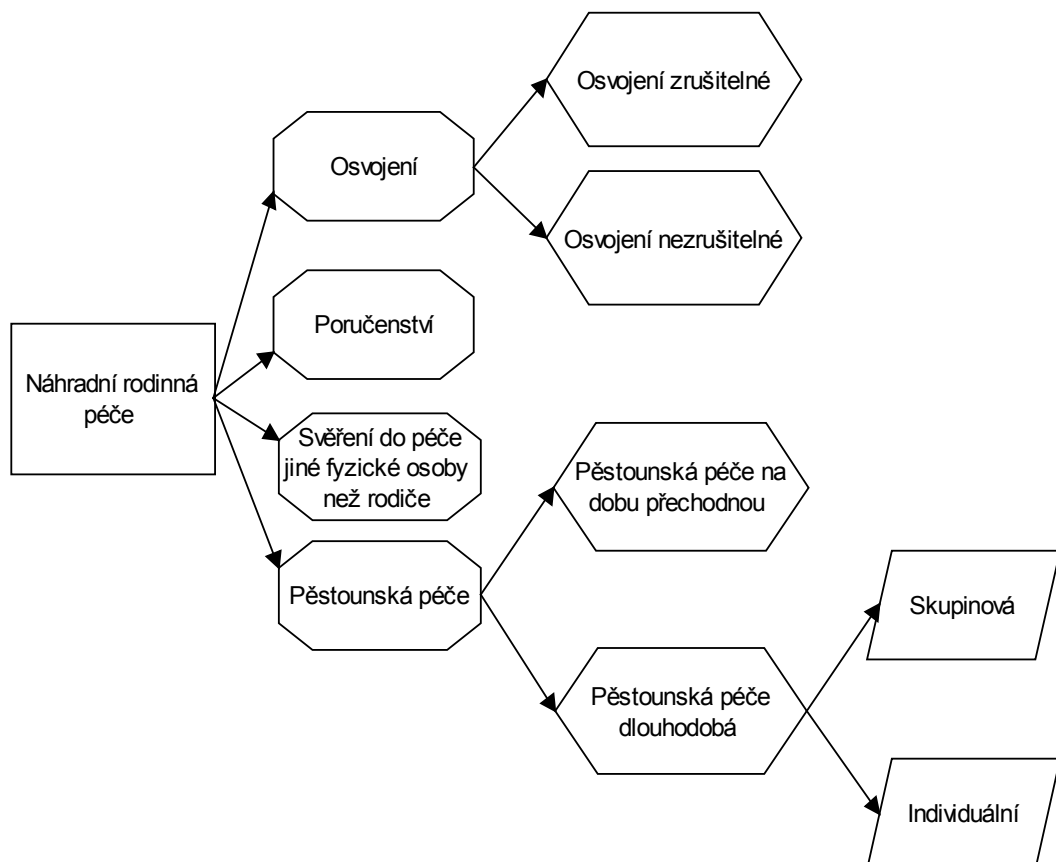
- Ministerstvo zdravotnictví
 - kojenecký ústav
 - dětský domov pro děti do tří let věku

- Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR
 - diagnostický ústav
 - dětský domov
 - dětský domov se školou
 - výchovný ústav
- Ministerstvo práce a sociálních věcí
 - zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
 - ústav sociální péče

3.3 Náhradní rodinná péče

Náhradní rodinná péče (dále jen NRP) je forma náhradní výchovy, při které je dítě soudem svěřeno přímo do rodiny. Získává tak i „náhradní rodiče“, či alespoň jednoho a v některých případech i sourozence. Žije tedy v reálném prostředí běžného života. I NRP má několik typů:

Obrázek 1: Struktura NRP

3.3.1 Základní charakteristika jednotlivých typů NRP

Podívejme se nyní ve stručné charakteristice na jednotlivé typy náhradní rodinné péče v České republice, tak jak jsou vymezeny zákonem o rodině.²²

- Prvním typem zmíněným v zákoně o rodině č. 94/1963 Sb. je pěstounská péče. Podle tohoto zákona může být dítě do pěstounské péče svěřeno rozhodnutím soudu, a to buď jednotlivci nebo manželům. Dítě se do pěstounské péče svěřuje, vyžaduje-li to jeho zájem a splňuje-li pěstoun zákonné požadavky pro pěstounskou péči a může dítěti zajistit řádnou výchovu. Pěstoun nemá k dítěti vyživovací povinnost a zastupovat ho může jen v běžných věcech, zákonnými zástupci dítěte zůstávají rodiče. Pěstoun o dítě osobně pečuje a má nárok na dávky pěstounské péče (viz. Příloha 1). Od roku 2006 je pak do zákona zaveden nový institut pěstounské péče na přechodnou dobu. Osoby, které mohou pěstounskou péči na přechodnou dobu poskytovat, musí být zařazeny do zvláštního registru.
- Druhým možným typem náhradní rodinné výchovy zmiňovaným v zákoně o rodině je osvojení. Osvojením vzniká mezi dítětem a osvojitelem takový poměr jako mezi biologickými rodiči a dětmi a osvojitelé získávají k dítěti rodičovskou zodpovědnost. O osvojení rozhoduje soud a osvojením dítěti zanikají jeho práva a povinnosti k původní rodině a získává příjmení osvojitelů. Zákon vymezuje dva typy osvojení, a to osvojení zrušitelné a osvojení nezrušitelné. Nezrušitelně osvojit je možné pouze dítě starší jednoho roku. Zákon také určuje budoucím osvojitelům povinnost pečovat o dítě na vlastní náklady nejméně tři měsíce před rozhodnutím soudu o osvojení. Doplňme ještě, že osvojit lze podle zákona pouze dítě právně volné, což znamená, že k osvojení musí dát souhlas zákonný zástupce. Souhlas není nutný, pokud soud rozhodne, že rodiče po dobu nejméně šesti měsíců neprojevili opravdový zájem nebo po dobu nejméně dvou měsíců od narození neprojevili o dítě žádný zájem.
- Dalším typem zmiňovaným v tomto zákoně je poručenství. Poručníka stanoví dítěti soud v případě, že jeho rodiče zemřeli, byli zbaveni

²² Zákon č. 94/1963 Sb., O rodině, ve znění pozdějších předpisů

rodičovské zodpovědnosti nebo nemají způsobilost k právním úkonům. Poručník nemá k dítěti vyživovací povinnost, ale má za úkol dítě vychovávat, zastupovat a spravovat jeho jmění. V rozhodnutí podstatných věcí týkajících se dítěte ale i poručník musí žádat o schválení soud. Pokud poručník o dítě celodenně pečuje, náleží mu stejné sociální dávky jako pěstounovi.

- Ze čtyř základních typů nám teď zbývá ke stručné charakteristice poslední, tedy svěřeni dítěte jiné fyzické osobě než rodiči. V zákoně je o tomto způsobu jen krátká zmínka. Zpravidla soud určí příbuzného dítěte a konkrétně vymezi jeho rozsah práv a povinností k dítěti.

Přehledná tabulka s dalšími specifiky jednotlivých typů NRP je uvedena v Příloze 2.

Přibližme si ještě jednu formu pěstounské péče, tedy pěstounskou péči skupinovou. Ta je vymezena v zákoně č. 359/199 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí. V zákoně se píše, že pěstounskou péči je možno vykonávat také v zařízeních pro výkon pěstounské péče. Tato zařízení zřizují kraje nebo obce a s pěstouny uzavírají písemnou dohodu o výkonu pěstounské péče v zařízení. Takovým pěstounům pak nenáleží dávky pěstounské péče, ale plat, jehož výši zákon taktéž vymezuje (viz. Tab. 1). Nejznámějším typem tohoto zařízení jsou SOS vesničky.

Tabulka 1: Výše odměny pěstouna v zařízení pro výkon pěstounské péče

Počet dětí v pěstounské péči	Výše odměny pěstouna Kč/měsíčně
1 až 3 děti	17 193
4 děti	18 756
5 dětí	20 319
1 těžce zdravotně postižené dítě	18 006
2 těžce zdravotně postižené děti	18 819
2 děti, z toho 1 těžce zdravotně postižené	18 006
4 děti, z toho 1 těžce zdravotně postižené	19 569

Zdroj: MPSV. *Náhradní výchova*. [online] Dostupné z: < <http://www.mpsv.cz/cs/7297>

3.3.2 Hostitelská péče

Mimo systém NRP existuje v České republice ještě tzv. hostitelská péče. Tento termín se neuvádí nikde v zákoně. Jedná se o jistou formu dobrovolnictví, založenou na občasných, například víkendových návštěvách dítěte, žijícího v ústavní výchově v rodině hostitelů. Dítě tak má alespoň nějakou možnost seznámit se s prostředím rodiny a získat cenné sociální kontakty a podporu mimo ústav. Velký význam má především pro děti starší 10 let, které již nejsou vhodné a třeba již ani samy nechtějí nastálo do náhradní rodiny. Tuto návštěvu povoluje na žádost hostitelů ředitel zařízení, ve kterém dítě žije. Pro povolení potřebuje ředitel ústavního zařízení souhlas obecního úřadu z místa trvalého pobytu dítěte.²³

3.4 Náhradní výchova ve statistice

Na závěr kapitoly o náhradní výchově se podíváme na některé statistické údaje, týkající se náhradní výchovy. Nastíníme si tak například to, kolika dětí v naší republice se tato problematika týká. Podíváme se, zda se zmenšuje počet dětí v ústavní výchově a zvyšuje počet dětí umístěných v NRP a také si shrneme důvody, pro něž se děti do náhradní výchovy vůbec dostávají.

Z ročních výkazů o výkonu sociálně právní ochraně dětí Ministerstva práce a sociálních věcí²⁴ za roky 2005, 2008 a 2011 se dovídáme, že během těchto šesti let mírně ubývá dětí v ústavní výchově (viz. Graf 1), ale zároveň se zmenšuje také počet dětí, které jsou v konkrétních letech osvojeny. Zatímco v roce 2005 bylo osvojeno 1152 dětí, v roce 2008 to bylo přibližně o sto dětí méně, tedy přesně 1043 a v roce 2011 počet osvojených dětí klesl ještě znatelně níže na 929 dětí osvojených během jednoho roku. Ruku v ruce se snižujícím se počtem osvojených dětí jde také snižování počtu samotných podaných žádostí o osvojení. V roce 2005 si žadatelé podali celkem 871 žádostí, v roce 2008 pak 790 a v posledním sledovaném roce 2011 již jen 673 žádostí. Jelikož žádost o osvojení dítěte si žadatelé podávají ve většině důvodů kvůli nechtěné bezdětnosti, vysvětlujeme si trend snižování žádostí o osvojení a následným nižším počtem osvojených dětí, rozšiřující, dostupnější a kvalitnější sítě služeb asistované reprodukce, díky níž se v ČR rodí stále více dětí. Párům, toužícím po založení rodiny, se

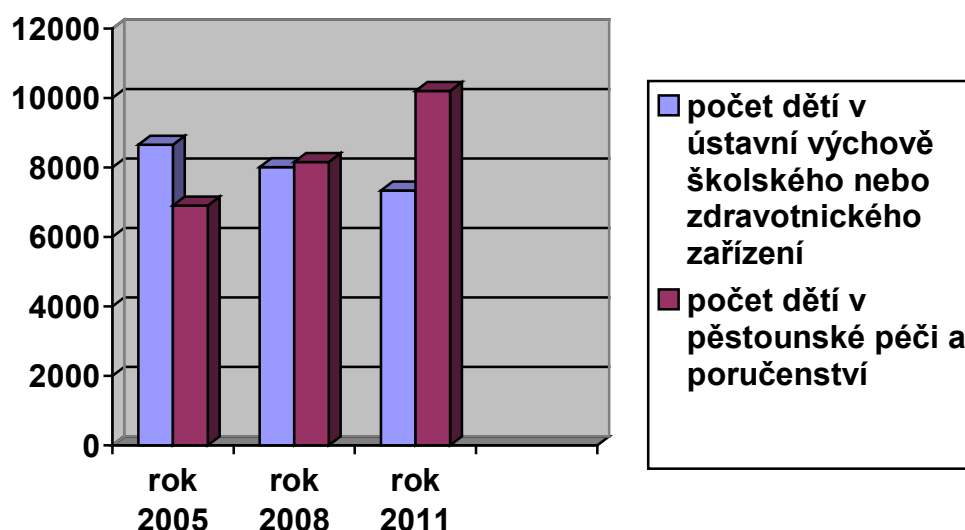
²³ Fond ohrožených dětí. *Hostitelská péče*. [online] [cit.26-7-2012] Dostupné z: <http://www.fod.cz/stranky/adopce/nrp/host_pece.htm

²⁴ MPSV. *Statistiky*. [online]. [cit.26-7-2012] Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/7260>

tak v posledních desetiletích otevřela vedle osvojení i jiná cesta, díky níž mohou svého snu dosáhnout.

Nárůst naopak z těchto výkazů MPSV sledujeme u pěstounské péče a poručenství.(viz. Graf 1) Na rozdíl od osvojení přibývá v této formě NRP i podaných žádostí. V roce 2005 podalo žádost o pěstounskou péči (spadají sem i poručenství s osobní péčí poručníka) 495 žadatelů, v roce 2008 pak 612 žadatelů a nakonec v roce 2011 již 703 žadatelů. S tím samozřejmě souvisí i nemalý nárůst pěstounských rodin, do nichž se opět počítají i rodiny, kde o dítě osobně pečuje poručník. K 31. 12. 2005 bylo v ČR takových rodin 4720 zatímco na konci roku 2011 již 9302, tedy přibližně dvojnásobný počet.

Graf 1: Počet dětí v ústavní výchově a v pěstounské péči

Zdroj: MPSV. Statistika. Roční výkazy o výkonu sociálně právní ochrany dětí.

Nyní se podívejme ještě na příčiny, pro něž se děti nejčastěji do náhradní výchovy dostávají. Z výzkumného projektu Ministerstva práce a sociálních věcí realizovaného v letech 2010-2011 vyplývá, že většina dětí, přesněji 66 %, se do náhradní výchovy dostává z důvodů nedostatečné péče rodičů o děti, 10% pro špatnou finanční situaci rodiny a 7% pro nezvládnutí problémového chování dítěte.²⁵ Dalšími důvody, které jsou zastoupeny 5% a méně, jsou týrání, alkoholismus rodičů, sociální důvody rodiny, rodiče ve výkonu trestů a pouhé 1% dětí jsou skutečnými sirotky.

²⁵ PTÁČEK, R., KUŽELOVÁ, H. a ČELEDOVÁ, L. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. [online] [cit.26-7-2012] Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. s.10. ISBN 978-80-7421-040-2. Dostupné z <http://www.mpsv.cz/files/clanky/13150/nahradni_pece.pdf

4 Děti přicházející do NRP

4.1 Odkud děti do nové rodiny přicházejí

Většina dětí, které přicházejí do NRP, jsou sociálně osiřelými dětmi, tedy dětmi, které sice mají nejméně jednoho rodiče. Ten o ně však z různých důvodů trvale a přiměřeně nepečuje. Tyto děti ale mají ještě širší rodinu a také rodinné známé, proto se vždy přednostně umisťují do péče jim známého člověka a až v případě, že toto není možné, jsou svěřovány do výchovy prověřeným pěstounům, poručníkům či osvojitelům. V každém případě do náhradní rodiny děti přicházejí z:²⁶

- původní rodiny
- porodnice
- kojeneckého ústavu
- dětského domova nebo jiného školského zařízení
- zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc
- zařízení pro osoby se zdravotním postižením
- azylového domu

4.2 Specifika dětí přicházejících do NRP

Děti, přicházející do náhradní rodinné péče, si s sebou nesou zátěž ze svých původních rodin a ústavní výchovy. Zažily zanedbávání, týrání, nedostatek lásky, chybí jim důvěra ve svět, domov, pocit jistoty a zázemí. Jejich socializace mnohdy neproběhla zcela adekvátním způsobem, proto jim nejednou scházejí i běžné návyky a způsoby chování, obvyklé pro většinu lidí, žijících v naší společnosti. Navíc v porovnání s dětmi z ostatní populace, vyrůstající ve své rodině, mají „handicapy už na biologické úrovni“²⁷ Podle A. Škoviery tyto handicapy souvisejí s:

- genetickým základem
- prostředím, ve kterém dítě vyrůstá (často nižší životní úroveň)
- chováním matky během gravidity (kouření, pití alkoholu apod.)

²⁶ BUBLEOVÁ, V., et al. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. [online] [cit.26-7-2012] Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2010. s. 4. Dostupné z <<http://www.adamcr.cz/soubory/pruvodce-nahradni-rodinnou-peci.pdf>

²⁷ ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Praha: Portál, 2007. s. 46. ISBN 978-80-7367-318-5.

Zatímco do osvojení se dostávají převážně děti do jednoho roku, s dobrým zdravotním stavem, s vývojem v rámci normy a s prognózou přiměřeného vývoje, do pěstounské péče přicházejí děti, které nejsou pro adopci vhodné, nebo o ně není ze strany osvojitelů zájem. Mnohdy se také jedná se o děti, které nejsou právně volné a od pěstounů se tudíž očekává alespoň nějaká forma komunikace či spolupráce s jejich biologickou rodinou. Jde o děti dlouhodobě nemocné, starší, méně nadané, děti jiného etnika či například sourozenecké skupiny. Nároky na jejich výchovu jsou tedy v každém případě vyšší než v případě dětí z běžných rodin.

Téměř většina dětí, přicházejících do NRP, si s sebou ale přináší velmi závažnější zátěž v podobě psychické deprivace a poruchy nebo dokonce neexistence citové vazby a s tím související projevy.

4.3 Citová vazba (attachment)

Teorii citové vazby, v literatuře často označovanou v anglickém originále jako attachment, formuloval v polovině 20. století John Bowlby. Není v možnostech naší práce probrat tuto teorii podrobněji, ale jelikož pro děti, ocitající se v jakékoli formě náhradní výchovy, má tato teorie zcela zásadní význam, pokusíme se v této kapitole vystihnout její podstatu.

Vazebné chování, které vede dítě k matce a ústí v citovou vazbu, je forma instinktivního chování vrozená nejen člověku, ale i většině dalších savců. Vzniká již krátce po narození a projevuje se jako tendence držet se matky. „*Pokud nedojde k nějaké odchylce ve vývoji, vazebné chování je zpočátku vždy zaměřeno k matce.*“²⁸ Bowlby je přesvědčen, že nejpravděpodobnější funkcí vazebného chování je ochrana před predátory. Toto vazebné chování směrem k matce či jiné hlavní vazebné postavě, neplní-li tuto funkci matka, je nejsilnější do věku tří let dítěte. Poté postupně začíná být zaměřeno i vůči jiným lidem. Dítě se snaží udržovat v blízkosti matky pláčem a úsměvem (tím si matku přivolává) a také následováním a přidržováním matky.²⁹

I matka sama na projevy dítěte reaguje specifickým, tedy rodičovským chováním, kdy se ke svému dítěti chová jinak, než ke všem ostatním lidem. Matka i dítě se již brzy po narození navzájem bezpečně rozpoznají, probíhá mezi nimi specifická komunikace a postupně vzniká silná citová vazba. Tato vazba nemusí být vždy zaměřena jen směrem

²⁸ BOWLBY, J. *Vazba*. Praha: Portál, 2010. s. 164. ISBN 978-80-7367-670-4.

²⁹ Tamtéž s. 185

k matce. Zaměřuje se k osobě, která se k dítěti mateřsky chová, to znamená k osobě, která je schopná a ochotná „*živě s ním sociálně komunikovat a pohotově reagovat na jeho signály a pohyby.*“³⁰ Tato sociální interakce je důležitější než to, zda nějaká osoba poskytuje dítěti jídlo a teplo. Pokud někdo tyto čistě biologické potřeby uspokojuje bez další komunikace s dítětem a bez dalších reakcí na jeho signály a podněty, citová vazba nevznikne. Vazebnou postavu pak dítě vyhledává vždy, když má pocit nebezpečí, je unavené či nemocné. Tato postava mu dodává pocit jistoty a bezpečí. Vazba k blízké pečující osobě dodá dítěti „*pocit vlastní hodnoty, víru v užitečnost druhých lidí a příznivý model, podle něž bude navazovat budoucí vztahy.*“³¹

Vazba k jedné pečující osobě se u dítěte vyvine během prvního roku života, v ojedinělých případech i později. Její existence se prokáže tak, že se dítě za každou cenu snaží udržet v blízkosti své vazebné postavy, která mu poskytuje odvahu k dalšímu objevování okolního světa a také poznávání nových lidí. Na oddělení od ní, zejména ve chvíli kdy zažívá nejistotu a úzkost, reaguje velmi silnou odezvou (převážně pláčem) a snahou dostat se zpět do její blízkosti. Jistá vazba prohlubuje v dítěti pocit vlastní kompetence, podporuje jej k prozkoumávání svého prostředí a posiluje jeho odolnost vůči problémům a překážkám. V případě, že tento přirozený průběh raného dětství člověk nezažije, jeho zkušenosti se světem a lidmi v něm jsou zcela rozdílné a vedou „*k osobnostním strukturám se sníženou odolností a narušenou sebekontrolou, k labilním strukturám, které rovněž mají tendenci přetrvávat.*“³²

Důležitost ve vytvoření pevného citového vztahu plného důvěry v prvním roce života dítěte rozpoznal také například E. Erikson. Při svém rozdělení života člověka do osmi na sebe navazujících etap klade tento první rok jako základ pro vytvoření důvěry v ostatní i v sebe sama. Tuto nejranější fázi nazývá základní důvěrou, a proti ní stojí základní nedůvěra. Ta nastupuje tehdy, pokud se dítě nesetká s láskou rodičů a jejich oporou. Tato nedůvěra v ostatní „*může kontaminovat všechny stránky našich životů a zbavit nás lásky a přátelství s lidskými bytostmi.*“³³ Základní důvěra je tedy pro Eriksona, stejně jako citová vazba pro Bowlbyho, pevným bodem a jistotou proti všem životním zkouškám. Na tomto bodě je vystavěno celé naše další vnímání, prožívání a také odolnost vůči útrapám.

³⁰ BOWLBY, J. *Vazba*. Praha: Portál, 2010. s. 265. ISBN 978-80-7367-670-4.

³¹ Tamtéž s. 323.

³² Tamtéž s. 323.

³³ ERIKSON, E. a ERIKSON, J. M. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Lidové noviny, 1999. s. 102. ISBN 80-7106-291-X

Citová vazba však může být různými způsoby porušena, a to v případech kdy při aktivování vazebných potřeb, například v situacích, vyvolávajících strach, přichází neadekvátní, nedostatečná nebo rozporuplná odpověď.³⁴ Jedná se například o situace, kdy je dítě zanedbáváno, týráno, zneužíváno. Ještě horší případ nastává, pokud vazba zcela chybí, tedy například je-li dítě hned od narození vychováváno v ústavním zařízení, kde nikdy nevznikl prostor a podmínky pro navázání vazby. Poruchy a neexistence vazby mají vážné následky a nesou s sebou také zvláštní formy chování.

4.3.1 Poruchy nebo neexistence vazby

Jak vyplývá z předešlého textu, veškeré odchylky od přirozeného vývoje mají pro dítě a jeho další život fatální důsledky. Je narušen samotný proces socializace, dítě prožívá okolní svět, jeho hodnoty a normy a v neposlední řadě i samo sebe odlišně, než je běžné ve většinové části populace. Dítě je zcela závislé na přístupu dospělých a s celou situací nemůže nic dělat. Přesto od něj bude v budoucnu společnost vyžadovat dodržování norem a očekávat utváření plnohodnotných vztahů jako od všech ostatních.

Dítě se rodí s nedovyvinutým mozkiem, jehož další vývoj závisí na interaktivní péči blízkého člověka, se kterým dítě naváže bezpečný attachment. Pokud tento attachment není realizován, „*dochází ve vývoji dítěte podle míry, okolností a vlivu všech vnitřních i vnějších činitelů k různým závažným poruchám správného vývoje mozku, což může mít za následky celoživotní poruchy v duševní oblasti, v závažných případech včetně psychiatrických poruch.*“³⁵ Mozek dítěte zaznamenává všechny interakce se svým okolím, zaznamenává také pocity a ukládá je jako klíč k pozdějšímu dekódování dalších zážitků a situací. Přítomnost tak vlastně pozorujeme brýlemi našich již uplynulých vzpomínek.³⁶ Dítě, které navíc nemá vazbu na blízkého člověka, na něhož se může spolehnout, nemá samo ještě takovou rozumovou kapacitu, aby porozumělo tomu, co se kolem něj odehrává.³⁷ Nervová soustava a jeho chápání se ale utváří právě podle jeho prožitků. Dítě, které prožívá nezáměr rodiče, nezískává adekvátní odpovědi na své potřeby a signály, může nabýt přesvědčení, že na svůj osud nemá žádný vliv.³⁸

³⁴ BRISCH, K.H. *Poruchy vztahové vazby*. Praha: Portál, 2011. s. 57. ISBN 978-80-7367-870-8.

³⁵ PESSO, A., BOYDEN-PESSO, D. a VRTBOVSKÁ, P. *Úvod do Pessa Boyden Systém Psychomotor*. Tišnov: Scan, 2009. s. 56. ISBN 80-86620-15-8.

³⁶ Tamtéž s. 89.

³⁷ ARCHEROVÁ, C. *Dítě v náhradní rodině*. Praha: Portál, 2001. s. 40. ISBN 80-7178-578-4.

³⁸ Tamtéž s. 41

„Nevěří, že svět je bezpečný, nevěří, že jeho potřeby může naplnit druhý člověk, nevěří, že může svět ovlivňovat v dobrém...“³⁹

Dalším rizikem porušené či dokonce neexistující vazby je mezigenerační přenos vazebného chování, především v ženské linii. K. Brisch k tomuto tématu přímo říká, *„že rané zkušenosti kojenců ženského pohlaví s jejich matkami měly velký vliv na jejich pozdější péči o potomky.“⁴⁰* Stejný názor má mimo jiné i P. Vrtbovská, která tvrdí, že attachment dospělého člověka vzhledem k jeho prvotním pečovatelům má vztah na způsob interakce s jeho vlastními dětmi.⁴¹ Při jakékoli poruše ve vývoji člověka, která vychází z nenavázání pevné a bezpečné citové vazby v raném dětství, celá situace nekončí neštěstím jednoho člověka, ale může se promítnout i do dalších generací.

Poruchy vazby či její neexistence jsou naštěstí napravitelné. Mnohdy ale jejich léčení vyžaduje pomoc odborníka. Odborníků, specializujících se na tuto oblast psychologie, v některých případech i psychiatrie, není v ČR mnoho. Bohužel, pro mnoho lidí a často i pedagogů, jsou tyto děti pouze „nenapravitelnými a zlobivými darebáky“.

Jaké jsou tedy nejčastější následky poruch attachmentu.⁴²

- nepřirozeným způsobem milé a okouzlující chování
- vyhýbání se očnímu kontaktu
- nerozlišování náklonnosti k blízkým a cizím osobám
- nedostatek citu k druhým lidem včetně rodičů
- poruchy pozornosti a poruchy učení
- destruktivní chování k věcem, ostatním i k sobě
- kruté chování ke zvířatům
- slabé vztahy s vrstevníky
- poruchy příjmu potravy
- lhaní
- neschopnost vztahovat k sobě příčiny a následky
- nízká schopnost kontrolovat impulsy
- požadavky a příkazy

³⁹ VRTBOVSKÁ, P. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí*. Tišnov : Scan ; Praha : Natama, 2010. s. 66. ISBN 80-86620-20-4.

⁴⁰ BRISCH, K.H. *Poruchy vztahové vazby*. Praha: Portál, 2011. s. 40. ISBN 978-80-7367-870-8.

⁴¹ VRTBOVSKÁ, P. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí*. Tišnov : Scan ; Praha : Natama, 2010. s. 35. ISBN 80-86620-20-4.

⁴² Tamtéž s. 70.

4.4 Psychická deprivace

Psychická deprivace velmi úzce souvisí s poruchami vazby. Psychickou deprivaci neboli psychické strádání definovali J. Leingmeier a Z. Matějček jako „*psychický stav vzniklý následkem takových životních situací, kdy subjektu není dána příležitost k ukojení některé jeho základní (vitální) psychické potřeby v dostačující míře a po dosti dlouhou dobu.*“⁴³

Jako základní psychické potřeby bývají uváděny:⁴⁴

- potřeba přívodu podnětů v přiměřené míře a variabilitě
- potřeba smysluplného světa (určitá stálost věčného ale hlavně sociálního prostředí)
- potřeby citové a emoční (především potřeba trvalého kladného vztahu k mateřské osobě)
- potřeba sociální (být přijímán, někam patřit)
- potřeba sdílet s někým společnou otevřenou budoucnost

Jak je zřejmé z výčtu základních potřeb, jejich plné uspokojení je možné pouze ve funkční rodině, ve které jsou stabilní a láskyplné vztahy. Ústav ani rodiče, kteří své děti zanedbávají, nemohou tyto potřeby naplnit. Z výčtu je také patrné, že mezi základní potřeby patří kladný citový vztah k pečující osobě, proto platí, že kde tento vztah chybí, objeví se deprivace. Deprivačních situací je ale víc a ta se tedy může objevit i v rodině, kde sice vazba nechybí, ale rodiče jsou například plně pracovně vytíženi. Dítě pak tráví doma spoustu času samo, jen v přítomnosti televize a chybí mu proto dostatek podnětů. Děti do NRP ale nejčastěji přicházejí z ústavních zařízení, která nenaplnují v podstatě žádnou z potřeb a psychická deprivace v jejich případech bývá opravdu závažná.

J. Koluchová uvádí tyto nejčastější projevy deprivace, s nimiž děti přicházejí do náhradní rodiny:⁴⁵

- opoždění celého psychomotorického vývoje
- povrchnost a nediferencovanost citů a sociálních vztahů
- chudší duševní obzor
- opožděný vývoj řeči

⁴³ LEINGMEIER, J. a MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974. s. 22.

⁴⁴ KOLUCHOVÁ, J. Psychická deprivace a možnosti její nápravy. In: *Osvojení a pěstounská péče*. Praha: Portál, 2002. s. 85. ISBN 80-7178-637-3.

⁴⁵ Tamtéž s. 85-86.

- školní nezralost a nutnost odkladu školní docházky
- ve škole horší prospěch, než jaký by odpovídal intelektu dítěte
- výkyvy a nápadnosti v chování
- citová otupělost, nedůvěra k lidem, někdy i agresivita

R. Smahel dodává ještě poruchu pocitů sebehodnoty, selhávání ve vztazích, chorobnou snahu po moci a velikosti, deprese a vnitřní duševní prázdnotu.⁴⁶

D. Zezulová, která má dlouholetou osobní zkušenost s výchovou dětí v NRP vyjmenovává specifické výchovné problémy, s nimiž se u deprimovaných dětí můžeme nejčastěji setkat. Patří mezi ně účelové chování; hltání a ukrývání jídla; přehnaný vztah k věcem, které často řadí ve svém hodnotovém žebříčku výš než lidi; velká rivalita a boje o teritorium s ostatními dětmi v rodině; afektivní chování; sebepoškozování; krádeže, lži a podvádění; nedostatečná nebo naopak přehnaná hygiena; bezvýběrové kontakty s lidmi.⁴⁷ Autorka dokonce navrhuje, aby děti, zasažené psychickou deprivací, měly ve škole nárok na asistenta pedagoga a byly považovány za děti se specifickými potřebami, protože ve škole často selhávají a mívají také výchovné problémy.

Výraznými a na první pohled patrnými projevy psychické deprivace jsou nestandardní způsoby chování při kontaktu s druhými lidmi. Pokud se deprimované dítě setká s dospělým člověkem, objevují se nejčastěji dvě formy projevů sociálního chování. Na jedné straně jde o útlumové, pasivní až apatické chování a na straně druhé o přehnaný sociální zájem o druhého, o sociální hyperaktivitu.⁴⁸

Psychická deprivace je napravitelná, její vyrovnání ale může trvat až několik let a v řadě případů se neobejde bez pomoci odborníka.

⁴⁶ SMAHEL, R. *Duševní vývoj a duchovní zrání dítěte*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997. s. 20.

⁴⁷ ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. Praha: Portál, 2012. s.54-67. ISBN 978-80-262-0065-9.

⁴⁸ LEINGMEIER, J.a MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974. s. 106.

5 Proces zprostředkování NRP

Děti, které se ocitnou bez podpory, ochrany a lásky své biologické rodiny, potřebují pro svůj vývoj a nápravu všech psychických zranění, poškozujících celou strukturu jejich osobnosti, získat co nejdříve nové zázemí v náhradní rodině. Nároky na tuto rodinu, zvláště na rodinu pěstounskou, jsou velké. Budoucí rodiče se musí vyrovnat se všemi problémy těchto dětí, musí je naučit vazbě k blízké osobě, nabídnout jim pocit jistoty a otevřené náruče, podělit se s nimi o svoji širší rodinu a přátele. Pěstouni navíc často vychovávají i své vlastní děti, pro které příchod nového člena rodiny nemusí být zrovna jednoduchý. K tomu se přidává nutnost kontaktu a projednávání závažnějších rozhodnutí s biologickými rodiči, kteří mají k dítěti stále rodičovskou zodpovědnost. Dítě potřebuje často také pomoc odborníků jako je pedagog, psycholog a další. Těžké je také pomoci dítěti při budování vlastní identity mimo pokrevní rodinu. To vše je opravdu nesnadný úkol, který není vhodný pro každého. Dítě potřebuje získat pevné citové pouto a pocit, že někam a k někomu patří, ne další zranění na duši. Proto každý žadatel o NRP prochází ze stran státních orgánů důkladným posuzováním. Pro dítě, které je vhodné pro některou formu náhradní rodinné péče, jsou pak z prověřených žadatelů vybráni ti nejvhodnější.

U žadatelů se posuzuje:⁴⁹

- charakteristika osobnosti
- psychický stav
- zdravotní stav
- předpoklady k výchově dítěte
- motivace žádosti
- stabilita manželského vztahu a prostředí v rodině
- další rozhodné skutečnosti

Pokud se tedy člověk rozhodne stát se někomu náhradním rodičem, čeká ho na cestě k dítěti toto. Nejprve musí navštívit odbor sociálních věcí, přesněji oddělení sociálně-právní ochrany dětí na obecním úřadě obce s rozšířenou působností, a to podle místa bydliště. Tam proběhne rozhovor se sociální pracovnící, která mu podá všechny

⁴⁹ ČOŽÍKOVÁ, M. Cesta k přijetí dítěte do NRP. In: *Rodina a náhradní rodinná péče*. Olomouc: Hanex, 2008. s. 30. ISBN 978-80-7409-013-4.

důležité informace o náhradní rodinné péči a také předá žádost o NRP, dotazníky k ní a rovněž seznam nutných příloh. Mezi tyto přílohy patří například potvrzení výše příjmů a hodnocení od zaměstnavatele, doklad o státním občanství, rodné a oddací listy. Sociální pracovnice vykoná také návštěvu v domácnosti žadatele a od obecního úřadu v místě jeho bydliště si vyžádá jeho hodnocení a opis z rejstříku trestů. S žadatelem či žadateli (v případě manželů), probere jejich představy o svěřeném dítěti, jejich motivaci apod. Žádost s celou další spisovou dokumentací pak postoupí krajskému úřadu. Krajský úřad provede odborné posouzení žadatelů, které má tři části. Zdravotní posouzení, psychologické posouzení a kurzy příprav pro budoucí osvojitele či pěstouny. Až po zdárném posouzení dostanou vhodní žadatelé rozhodnutí o přijetí do evidence žadatelů do NRP.

Dítě, které je právně volné k přijetí do některé formy NRP, v tomto případě do pěstounské péče či osvojení, pak posuzuje poradní sbor, složený nejméně z pěti odborníků a podle jeho spisové složky se mu snaží najít nejvhodnější náhradní rodinu. „*O výběru žadatelů, kteří se jeví pro kvalitní péči o dané dítě nejvhodnější, a kterým bude toto dítě následně nabídnuto k převzetí do NRP, nerozhoduje pouze jeden člen.*“⁵⁰ Vhodný žadatel je poté kontaktován sociální pracovnicí, je mu umožněno seznámení s dítětem a v případě jeho zájmu je mu dítě svěřeno do předadopční či předpěstounské péče, která se při navázání oboustranného kladného vztahu mezi náhradním rodičem a dítětem mění po uplynutí nutné tří měsíční lhůty rozhodnutím soudu na osvojení či pěstounskou péči.

⁵⁰ GABRIEL, Z. a NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Praha: Grada, 2008. s. 88. ISBN 978-80-247-1788-3.

6 Novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí

Změny, které by v oblasti pěstounské péče měla přinést novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí, shrnul na 10. dni pěstounských rodin v Brně ředitel odboru rodiny a ochrany práv dětí PhDr. Miloslav Macela. Přednáška na toto téma zazněla 19. 5. 2012.

Změny proběhnou v několika oblastech:

- změny v oblasti zprostředkování – zákon bude stanovovat minimální počet hodin pro přípravu budoucích pěstounů, u dlouhodobých pěstounů to bude 48 hodin a u pěstounů na dobu přechodnou 72 hodin.
- změny v oblasti výkonu pěstounské péče – pěstounská rodina bude uzavírat dohodu o výkonu pěstounské péče s obecním úřadem obce s rozšířenou působností, pěstounskou péčí bude tedy vykonávat jako jistý druh zaměstnání
- změny v pěstounské péči na dobu přechodnou – tato pěstounská péče bude moci nově trvat maximálně jeden rok, a to opravdu jen po nezbytně nutnou dobu (nyní maximálně tři roky)
- změny v platbách pěstounům – převod pěstounských dávek ze systému státní sociální podpory do samostatného systému, pěstouni by nově měli dostávat plat a ne sociální dávky, budou odvádět pojištění a daně do státního rozpočtu
- změny ve zvýšení odměn za výkon pěstounské péče – souvisí s předchozím bodem, při péči o jedno dítě bude dostávat pěstoun minimální plat, v současnosti tedy 8000 Kč
- změna v diferenciaci příbuzenské pěstounské péče prarodičů v oblasti hmotného zabezpečení – nyní jsou prarodiče odměňováni jako ostatní pěstouni, nově budou jejich příjmy posuzovány a odměnu dostanou pouze v případě nedostatečných příjmů, všem však i nadále bude zůstat dávkou určená na zaopatření potřeb dítěte
- zrušení zařízení pro výkon pěstounské péče – jejich zaměstnanci budou nově uzavírat stejné smlouvy, jako ostatní pěstouni

Pěstouni by také měli mít nárok na různé podpůrné služby, zprostředkování psychologické péče nebo nárok na bezplatné vzdělávání v dané oblasti.

7 Praktická část

7.1 Úvod k praktické části

V dnešní době se často diskutuje novelizace zákona o sociálně-právní ochraně dětí, která si klade za cíl snížení stavu dětí v ústavní výchově, především v zařízeních spadajících pod resort ministerstva zdravotnictví. Zejména úvahy nad pěstounskou péčí a nad změnou v jejím finančním ohodnocení se dostávají na stránky tištěných i elektronických médií. Na základě všech současných poznatků z oblasti výchovy dítěte je pro dítě nejvhodnější výchova v rodině. Tato výchova je nejpřirozenější a také jako je jako jediná schopná naplnit všechny potřeby dítěte. Očekává se tedy, že navýšení odměn pěstounům, naláká nové zájemce o tuto formu náhradní péče o dítě.

Méně se již ale mluví o tom, co přináší dítě, které je uměle přiřazeno do konkrétní rodiny. O tom, jaké dítě se do rodiny dostává a jakou si s sebou nese zátěž psychickou a mnohdy i zátěž na biologické úrovni. Rodina s takovým dítětem se často musí potýkat s mnohonásobně většími problémy než rodina s vlastními dětmi a se společnou minulostí. Na všechny tyto těžkosti ale budoucí náhradní rodiče často nejsou připraveni a mnohdy vůbec netuší, na jak složitou cestu se vydali. O svých problémech, pocitech a starostech se také nejednou nemohou se svými přáteli, rodinou či sousedy podělit, protože jsou velmi specifické a odlišné od běžných problémů přirozeně vytvořených rodin.

V praktické části této práce se tedy chceme dostat pod povrch obecného povědomí o životě náhradní rodiny. Podívat se, jak na život v této rodině nahlíží jeden z jeho hlavních aktérů, v tomto případě náhradní matka. Jak celá tato životní etapa vlastně začala. Jak prožívala a prožívá přicházející situace, jak se vypořádává s problémy, které výchova nebiologických dětí přináší. Zajímalo nás, jak se liší život uměle vytvořené rodiny od života rodiny standardní a jak toto soužití jeden z jeho aktérů vnímá.

7.2 Metodologie

K našemu záměru jsme se rozhodli použít kvalitativní výzkum, který na rozdíl od kvantitativního výzkumu nabízí možnost hlubšího proniknutí do zkoumaného jevu. *„Kvalitativní přístup je proces zkoumání jevů a problémů v autentickém prostředí*

*s cílem získat komplexní obraz těchto jevů založený na hlubokých datech a specifickém vztahu mezi badatelem a účastníkem výzkumu.*⁵¹

Protože nás zajímalo zachycení složitosti konkrétního případu a prozkoumání vztahů v rámci jedné rodiny, využili jsme případové studie. Případová studie je „empirickým designem, jehož smyslem je velmi podrobné zkoumání a porozumění jednomu nebo několika málu případů.“⁵² Přitom musí být naplněny další tři následující podmínky. Případ musí mít vymezené hranice (v našem případě se jedná o životní etapu náhradního rodičovství), zkoumání se děje v přirozených podmínkách výskytu daného jevu (v tomto případě domácnost, ve které rodina žije) a jsou využívány různé metody sběru dat (v tomto konkrétní výzkumu rozhovory a pozorování).

7.2.1 Výběr případu a sběr dat

Tato rodina byla oslovena v rámci přednášky pro zájemce o náhradní rodinnou péči, kterou pořádalo centrum pro rodinu. Manželé T. byli na přednášce mezi pozvanými hosty. Doplnovali výklad a odpovídali na dotazy z oblasti zkušeností z NRP. Osloveny byly také další čtyři rodiny. Všichni oslovení s výzkumem souhlasili, jako nejvhodnější se ale nakonec jevila právě rodina T. Tato rodina má zkušenosti hned se dvěma formami NRP a navíc nevychovává žádné svoje biologické děti, proto se nabízela jako ten pravý protipól obvyklého rodinného života.

Sběr dat pak probíhal přímo v domácnosti této rodiny, tedy v tom nejpřirozenějším prostředí. První, asi hodinová schůzka, proběhla v neděli, tedy v den, kdy byli doma všichni členové domácnosti. V tu dobu proběhlo především pozorování jejich rodinného života a úvodní nenahrávané rozhovory, poskytující vzájemné poznávání a navazování důvěry k badateli. Další setkání proběhlo opět v domácnosti rodiny T. Tentokrát byla doma pouze náhradní matka a dvě starší děti. Otec byl v zaměstnání a pro dvě nejmladší děti bylo zajištěno hlídání tak, aby rozhovor probíhal v uvolněné a nerušené atmosféře. Celá tato návštěva trvala šest hodin a během ní bylo na diktafon zaznamenáno téměř pět hodin nahrávek rozhovorů. Ty byly následně přepsány a veškeré údaje chronologicky poskládány do souvislého příběhu, prokládaného přímými citacemi paní T.

⁵¹ ŠVARÍČEK, R. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Praha: Portál, 2007. s.17. ISBN 978-80-7367-313-0.

⁵² Tamtéž s. 97.

7.3 Případ rodiny T.

Rodina, ve které žijí čtyři děti v náhradní rodinné péči, žije v menší obci na Moravě. Rodina vlastní prostorný rodinný dům se zahradou, v němž žijí vedle náhradních rodičů děti ve věku 13, 11, 6 a 4 roky. Rodiče žijí ve stabilním manželství již 19 let, oba jsou vysokoškolsky vzdělaní a mají stálé zaměstnání. Jsou praktikující křesťané a ve víře vychovávají i všechny děti. Matka vedle svého zaměstnání vede také kroužek etiky na zdejší základní škole. Základní škola v obci nabízí pouze první čtyři ročníky elementárního vzdělávání. Později musí děti dojíždět do okolních obcí či okresního města. V obci je k dispozici také mateřská škola, kterou v současné době navštěvují obě nejmladší děti. Ty starší v letošním školním roce nastupují do primy na osmiletém gymnáziu a primy na šestiletém gymnáziu. Tyto starší děti, tedy třináctiletá dívka a jedenáctiletý chlapec, jsou děti osvojené a v rodině vyrůstají od útlého dětství. Další dvě dívky jsou v poručenské péči. Ta starší z nich žije v rodině čtyři roky a nejmladší necelé dva. Rodina vede společensky velmi aktivní život, obzvláště v rámci farnosti. Účastní se i jako pořadatelé různých akcí, které farnost organizuje. Matka pak navíc zpívá ve schole a dále se vzdělává v oblasti etiky, jejíž výuka ji velmi naplňuje. Oba rodiče mají několik sourozenců, se kterými je pojí silná pouta a často se navzájem navštěvují, pomáhají si a jsou si oporou v situaci, kdy chybí zázemí vlastních rodičů. Rodině tedy chybí generace prarodičů. Oba rodiče matky již nežijí a ze strany otce není situace o moc lepší. Jeho matka zemřela již několik let před přijetím dětí do rodiny a otec se znovu oženil a nadále podporuje spíše děti a vnoučata své druhé manželky. Sociální sítí rodiny jsou tedy především sourozenci s jejich rodinami a přátelé z farnosti.

V další části textu budeme používat změněná jména všech členů rodiny tak, aby byla zachována jejich anonymita, a to následovně:

Adam – náhradní otec

Bára – nejstarší dcera – 13 let – v osvojení

Cyril – syn- 11 let – v osvojení

Dana – prostřední dcera – 6 let – v poručenské péči

Eva – nejmladší dcera – 4 roky – v poručenské péči

7.4 Období před přijetím prvního dítěte

Manželé se seznámili již při studiu na strojní fakultě vysoké školy. Po svatbě žili v domě Adamových rodičů spolu s tchýní a tchánem a také s Adamovým bratrem a jeho rodinou. Časem se bratr odstěhoval do nového domu a také tchán odešel žít do jiné obce se svou druhou ženou. Postupem času tak zůstali v domě sami. Ani tři roky po svatbě se ale nedočkali vytouženého dítěte a bezdětnost si nedokázali představit.

„Museli jsme si prožít to, že to je tak.“ „Byla to těžká situace, když se tě všichni ptají, kdy budeš mít a tak a my jsme neměli“

Po sérii vyšetření zjistili, že ze zdravotních důvodů vlastní děti mít nemůžou. Využití možností asistované reprodukce pro ně z jejich přesvědčení nebyla žádná volba, ač jim byla tato možnost nabídnuta. Jejich víra jim tuto cestu nedovolovala podstoupit, byli přesvědčeni, že Bůh má pro ně jiný směr cesty k dítěti, než porození vlastního biologického dítěte.

„Tak jsme si říkali co dál a pak jsme to teda přehodnotili, že by to teda vlastně bylo dobrý řešit tu situaci tím osvojením.“

Po tomto rozhodnutí si podali žádost o osvojení a ve stejném roce začali také dálkově studovat křesťanskou výchovu na vysoké škole. Svým blízkým postupně říkali o svém rozhodnutí osvojit si dítě.

„Hlavně ty ségry se to dověděly mezi prvníma.“ Ale myslím, že to přijali všichni v pohodě.“

Období čekání na dítě manželé ale neprožívali nadměru bolestně. Potom, co si tuto situaci vnitřně zpracovali a smířili se s ní jako s božím záměrem, pustili se vedle svých zaměstnání plně také do studia.

„Ale my jsme tím studiem využili toho času myslím, že dobře.“ „Díky tomu jsem objevila i etiku“

V tomto období také začala jejich angažovanost ve farním společenství. Využívali situace, že v domě zůstali sami a že se zatím ani jejich manželské soužití neproměnilo v rodinu. Pro respondentku se také pomalu začala otvírat její nová cesta k výuce náboženství a etiky, kterou si díky setkávání s ostatními věřícími, dokázala představit.

„Tak to jsme vlastně využívali k tomu, že se u nás scházelo farní spolčo.“ „Měli jsme prostory, tak jsme si říkali, že jsme sami, tak proč ne tady.“

Období čekání na dítě nakonec od podání žádosti trvalo čtyři roky.

7.5 Příchod jednotlivých dětí do rodiny

7.5.1 Příchod Bány

V roce 2000 v období těsně před státními závěrečnými zkouškami, zavolala respondentce sociální pracovnice. Sdělila jí, že poradní sbor rozhodl, že by mohli přijmout 10měsíční dívku. Okamžitě začal rychlý běh událostí. Návštěva na sociálním odboru, domluvení návštěvy v kojeneckém ústavu, přípravy doma, nákupy plen, oblečení, nahlášení brzkého nástupu na mateřskou dovolenou v práci atd. Tuto velkou novinu se budoucí matka dozvěděla v pondělí před Velikonocemi a na návštěvu do kojeneckého ústavu jeli na Velký pátek.

„Jak jsme tam jeli na ten Velký pátek, tak to bylo krásný.“ „Oni ji vzbudili, takže byla taková rozespalá, taková milá.“ „Adam neměl slov“ „Já jsem jí řekla: Ty jsi naše panenka“ „ A ona vzala panenku a švihla s ní po nás“ „Ona byla taková divoká“

V herně pak s malou Bárrou strávili asi hodinu. Hráli si s ní, chovali ji a nakonec si budoucí osvojitelce lehla na rameno, čímž si ji naprosto získala. Odjíždělo se jim velmi těžce. Před odjezdem ještě navštívili primáře oddělení a informovali se o zdravotním stavu jejich Bány. Po zdravotní stránce byla v pořádku, jen psychika této dívky již byla zasažena.

„No tak tenkrát už měla v popisu citovou deprivaci, protože v těch 10 měsících tu lásku neměla.“ „Ona byla v kojeňáku odmalinka“

Během týdne pak vyřídili veškeré úřední záležitosti a podali si žádost o předadopční péči. Z Bářiny složky se dověděli, že její otec má vysokoškolské vzdělání a matka gymnázium a vyšší odbornou školu. Doma vychovávají svoje první dvě děti a kromě Bány dali souhlas s osvojením ještě pro další dva chlapce. Všech těchto tří dalších dětí se zrekli ihned po narození. Bližší důvody nejsou známy. Hned následující pátek, tedy těsně po Velikonocích, Bára odjela z kojeneckého ústavu do své nové rodiny a osvojitelka nastoupila na mateřskou dovolenou. Toto období manželé prožívali velmi intenzivně a krásně.

„My jsme z ní byli úplně hotoví.“ „Byla taková pěkná, taková milounká a hrozně rychle lezla po čtyřech.“ „Byla střela, fakt.“ „My jsme ji všem ukazovali, to sžívání s nejbližší rodinou bylo krásný.“

Období sžívání rušily pouze probíhající státní zkoušky, které čerstvá matka 10měsíčního děvčátka nezvládla. Kvůli péči o vytoužené dítě neměla dostatek času na

přípravu. I přesto chtěla mít studium zdárně ukončené, aby se mohla plně věnovat rodině.

„Bylo to hodně blbý období.“ „Špatně jsem to snášela, že to budu muset dělat znovu, že se budu muset zase učit.“

V lednovém termínu státní závěrečné zkoušky již úspěšně složila. Respondentce byly v té době oporou především její dvě sestry, které jí pomáhaly s péčí o Báru tak, aby se mohla věnovat studiu.

Bára se ve všech směrech vyvíjela dobře. Následky citové deprivace jako noční děsy, pohupování před spaním či cumlání palce velmi brzo odezněly. Zanedlouho také začala chodit a objevil se i první zoubek. Bára zapadla do rodiny velmi dobře a navázala také pěkný vztah se svými bratřenci a sestřenicemi.

„Ona se jevila už od začátku jako šikovná.“ „Ona byla taková akční, ale získala si všechny, si myslím.“ „On fakt nebyl žádný problém.“

Po třech měsících života v rodině absolvovala Bára ještě nějaké vyšetření v kojeneckém ústavu, kde se již neobjevil žádný nález. Jevila se ve všech směrech jako zdravá holčička s prognózou dobrého vývoje. Předadopční péče byla tedy soudem změněna na osvojení a definitivně vznikla nová rodina.

7.5.2 Příchod Cyrila

Manželé T. nikdy nechtěli jedináčka, proto hned první žádost podávali na sourozence. Prozatím jim ale bylo svěřeno pouze jedno dítě. Po roce a půl spokojeného rodinného života jim byla telefonicky sdělena informace, že poradní sbor je vybral jako vhodné kandidáty pro svěření biologického bratra Bára, tehdy šestiměsíčního Cyrila. Tentokrát byly prázdniny a hned druhý den se jeli na Cyrila podívat. Byli nadšení, že to takhle vyšlo. Takový rychlý příchod dalšího člena do rodiny nečekali. Celou situaci hodnotili velmi pozitivně. Vše proběhlo hodně rychle, takže ani nebyl čas na obavy.

„15. srpna jsme se na něho byli podívat, to bylo úžasný.“ „Když jsme viděli Cyrila, to byl takovej, takový mimino půlroční.“ „Byl vlastně takovej budulín malej“ „On vypadal hrozně klidně, Bára byla taková vrtula, on vypadal, že bude jinej.“

Hned týden po prvním setkání si chlapce přivezli domů. Po příchodu do rodiny, kdy se mu všichni plně věnovali, se ale Cyril brzo změnil a za pár dní byl stejně neposedný jako Bára. Děti se sžily velmi dobře. U Cyrila se neprojevovaly vůbec žádné obtíže, pouze alergické reakce na některé potraviny a pyly. Ty však postupně odezněly.

Projevy citové deprivace ale matka nezaznamenala. Obtížné bylo pouze nenadálé zvládnání péče o dvě děti v situaci, na kterou nebyl nikdo připraven, jako je obvyklé při příchodu druhého dítěte do rodiny po devítiměsíčním těhotenství. V tomto případě vše proběhlo pouze v řádu dnů.

„No bylo to těžký.“ „Do všeho se musíš vždycky dostat, do toho koloběhu, že máš dvě děti, že musíš oblíkat dvě děti.“ „Mně se ale spíš vybavují ty pěkný chvílky.“

První dva roky života s oběma dětmi probíhaly téměř idylicky. V tu dobu žil ještě respondentčin otec, tedy dědeček dětí, který si tuto pozici velmi užíval. Celá rodina jezdila často na výlety a děti trávily spoustu času nejenom s dědečkem, ale i s nemalým počtem bratranců a sestřenic. Toto pěkné období přerušila až nenadálá dědova smrt v pouhých 65letech. Tím Bára s Cyrilem přišli o tento důležitý a nenahraditelný vztah. I přesto, že v té době měla Bára teprve čtyři roky, občas si na dědu vzpomene. Připomíná jim ho také několik fotografií.

7.5.3 Cesta k přijetí Dany

Protože oba z manželů pocházejí z více než dvoučlenné sourozenecké skupiny (Adam má dva bratry a jeho žena dvě sestry a bratra), nedovedli si představit rodinný život s pouhými dvěma dětmi, ač je takové soužití v dnešní době považováno téměř za normu. Obě osvojené děti se navíc vyvíjely bez obtíží, proto si po přijetí Cyrila do rodiny podali další žádost o osvojení. Asi po dvou letech jim však bylo sociální pracovníci naznačeno, že v jejich případě není již na osvojení velká naděje. Na osvojení dítěte čeká totiž mnoho žadatelů a v jejich rodině byly osvojeny dokonce již dvě zdravé děti. Začali tedy uvažovat o pěstounské péči a asi tři roky od rozšíření rodiny o Cyrila stáhli žádost o osvojení a podali žádost o pěstounskou péči. Pomalu se začali seznamovat s tím, co obnáší pěstounská péče a také s tím, jaké děti se do ní dostávají. Bylo nutné vymezit si, jaké dítě je rodina schopná přijmout. Rodina nežila usudlým životem, proto se nakonec rozhodli pro přijetí zdravého dítěte do čtyř let věku, pouze s mírným handicapem, například v podobě brýlí či alergií. Protože v obci, kde rodina žije, je celkem početná romská komunita, k níž má většina obyvatel výhrady, rozhodli se manželé T. pro přijetí dítěte většinového etnika. Pohlaví dítěte nehrálo roli.

Velkou neznámou byl v té době také vztah s biologickou rodinou dítěte. V případě osvojení biologická rodina žádným způsobem nevstupuje do výchovy svých pokrevních dětí. V případě pěstounské péče je však situace jiná a biologičtí rodiče mají právo na

kontakt s dítětem a na rozhodování v podstatných záležitostech. V tomto ohledu budoucím pěstounům velmi pomohl přípravný kurz pro pěstouny.

*„A díky nim sem pochopila, že to člověk musí brát, jako že je to jejich rodina.“
„Jsou to prostě jejich kořeny a ty od nich prostě neodmažeš.“ „To si myslím, že jsme dost pochopili, že holt bysme se s tou rodinou scházeli.“*

7.5.4 Příchod Dany

Manželé T. úspěšně absolvovali všechny testy a prověřování nutné k zařazení do evidence žadatelů o pěstounskou péči. Především víkendové kurzy pro budoucí pěstouny jim hodně osvětlily to, co je v budoucnu čeká. V tu dobu také na příchod dalšího dítěte do rodiny připravovali svoje dvě děti, které přijetí dalšího sourozence vítaly. Doba čekání však byla poměrně dlouhá. Od podání žádosti po skutečné přijetí dítěte uběhlo dva a půl roku.

„My jsme si říkali, že se to nehýbe, ale nedalo se proti tomu nic dělat.“ „Ono se třeba něco rýsovalo, ale pak to nedopadlo.“

V roce 2008 se konečně objevila pro ně vhodná dívka a tentokrát v případě nenastaly žádné komplikace. Předcházející případ nabídnutého dítěte zmařil nesouhlas biologických rodičů se svěřením dítěte do pěstounské péče. Danuše bylo v té době 18 měsíců a byla právně volná i k případnému osvojení. V kojeneckém ústavu žila hned od narození, kdy ji její matka opustila a podepsala souhlas k osvojení. Otec dívky byl neznámý. Protože Dana si nese známky fetálního alkoholového syndromu, který způsobilo nadměrné užívání alkoholu její biologickou matkou během těhotenství, prognóza budoucího vývoje byla nejistá. Z toho důvodu nebyla tato dívka nabízena k osvojení a dlouhé měsíce svého raného života trávil za zdmi ústavu. Zároveň se ale nabízela možnost, že její budoucí pěstouni mohou být zároveň poručníky, tedy nebudou potřebovat souhlas biologických rodičů k vážnějším rozhodnutím, týkajícím se života dítěte. Tento případ také nastal. A tak i když se manželé T. smířili s myšlenkou na nutný kontakt s biologickou rodinou, nebylo nakonec vůbec potřeba tento problém řešit.

Ještě před přijetím Danušky do rodiny musela celá rodina T. podstoupit šetření rodinného systému, aby se zjistilo, zda jsou všichni její členové schopni přijmout nového člena. Šetření dopadlo dobře, jen byla rozpoznána velká fixace Cyrila na Báru. To ale nebylo překážkou k pěstounské péči, protože v ostatních ohledech byly děti na příchod dalšího sourozence připraveny.

„Děcka byly strašně rádi, že už konečně, protože jsme jim to pořád říkali a oni byli tak nastavení, až mně jich bylo líto, protože tu nejistotu jsme jim nemohli nijak usnadnit, protože my jsme sami nevěděli, kdy to bude.“

V té době devítiletá Bára se při té příležitosti dokonce odhodlala povědět svým spolužákům, že si pojedou do kojeneckého ústavu pro sestřičku. Při jejich údivu jim oznámila, že ona a Cyril jsou také z tohoto zařízení. Do té doby o své minulosti se svými spolužáky nikdy nemluvila. Z tohoto odvážného činu měla její matka velkou radost.

„Dokázala to říct, dokázala to pojmenovat!“

Po šetření rodinného systému se tedy jeli na Danušku hned podívat. Poprvé ve čtvrtek a pak následující den v pátek jeli na návštěvu pouze rodiče. Seznamování se starším dítětem bylo již na trochu jiné úrovni než při předchozích zkušenostech před osvojením. Zážitek z tohoto kojeneckého ústavu tentokrát nebyl příliš pozitivní. Děti byly v pokojích odděleny menší dřevěnou ohrádkou tak, aby se nemohly dostat na chodbu. Za ohrádkou pak byl neútulný pokoj s kobercem a postýlkami, kde si děti samy hrály nebo ležely v dětských postýlkách. Aby se mohli s dívkou seznámit, museli ji přenést přes ohrádku. Při odchodu, když ji postavili zpátky za ohrádku, začala Danuška velmi křičet a dožadovat se jejich přítomnosti. Byla velmi smutná, že ji tam nechali samotnou a respondentka tuto událost doposud prožívá velmi emotivně. Druhý den pak Danušku předali při odchodu zdravotní sestře a to se již obešlo bez pláče. Děvče jim dokonce zamávalo. Při návštěvách s ní trávili čas na chodbě a dívka vypadala z tohoto prostředí vystrašeně a překvapeně, jako by se do těch míst během svého života v ústavu vůbec nedostala.

„Mně teda přijde, že tam s ní moc nechodili ven.“ „Mně to teda přijde, že v roce a půl aby nebyla pořádně ani na chodbě, je takový divný, nevím.“ „Nerozumím tomu, proč to tak bylo, ale nemůžu se zbavit toho dojmu, že na té chodbě byla fakt dost málo.“

V ostatních ohledech proběhlo seznámení dobře. Danuška velmi kladně reagovala především na Adama, který působí klidnějším dojmem a mluví tišším hlasem. Sama byla totiž spíše úzkostlivá a bojácná. Pěstounka je naopak velmi energická žena.

Toto seznámení proběhlo opět v symbolickém čase Velikonoc, stejně jako seznámení s jejich první dcerou. Na Velikonoční neděli potom jeli na návštěvu i s dětmi. Toto setkání proběhlo nad míru dobře.

„To teda byla úplná paráda.“ „Oni se hned semkli, honili se s ní po chodbě, ona byla s nima spokojená.“ „Takový díblátko to bylo.“

Děti byly ze své nové sestry nadšené, a tak manželé T. obratem vyřídili všechny formality a hned v úterý si Danu odvezli domů. Fetální alkoholový syndrom se projevoval především v její velmi drobné postavě. Již při narození vážila Danuška pouhá dvě kila a ve svých 18 měsících necelých osm kilogramů. Na pohled se tedy jevila jako mnohem mladší dítě. Navíc měla úzkou a podlouhlou hlavu a také nepřirozeně zformovaný obličej. K tomuto postižení se přidávala ještě ústavní deprivace a porucha vazby. Danuška se uspávala zvláštním vrtěním, cumlala si palec, byla velmi bojácná, nerozeznávala své lidi a také chtěla všechno objevovat. Jako by doháněla ten dlouhý deficit, kdy trávila život v nepodnětném ústavním zařízení.

„Jako by jí to scházelo.“ „Jako by to doháněla.“ „Tam už ty postýlky znala nazpaměť, koberec jeden, nějakéj pokreslenej a hračky, který tě už vůbec nebaví.“

Malá Dana fascinovaně prozkoumávala svět kolem sebe. Všechno dávala do pusy, vysypávala květináče, prozkoumávala dům, otvírala dveře a zásuvky, vše ochutnávala. Pobyt venku ji děsil. Byla vystrašená ze všech zvuků, například i z rachotící odrážičky, na které uhánělo nějaké jiné dítě. Potvrzovalo se, že venku opravdu moc času netrávila a pokud ano, zahlédla svět pouze z kočárku. Danuška totiž našlapovala jen na špičky a venku na nerovném terénu měla neustálé úrazy, protože nedokázala udržet rovnováhu. Navíc měla strach i z obyčejné chůze po trávě, děsilo ji, že tráva pod jejím krokem slehne a opět se narovná. Problémy s chůzí se pěstounka po poradě s odborníci v rámci pěstounského vzdělávání a také po poradě se známými pěstouny rozhodla řešit cvičením Vojtovy metody. Bylo to velmi náročné období, kdy s Danuškou musela dojíždět do vzdálenějšího města, do výukového centra Vojtovy metody a dlouhé hodiny pak cvičit i doma. Ale stav se naštěstí výrazně zlepšil.

„Tak toto jsme viděli jako jednu z možností, jak jí to nějak usnadnit, aby třeba to našlapování bylo lepší.“ „Ale připadne mně, že to udělalo hodně.“

Další velkou komplikací pro fungování rodiny byla neexistence vazby. Danuška šla za každým člověkem, což byl především při mši a velké koncentraci lidí na jednom místě problém. Dívka se znenadání ztratila a po nervózním hledání a rozhlížení rodiče zjistili, že stojí u někoho jiného. Žijí ale na malé obci, takže každý věděl, ke komu patří, a tak se dostala opět zpět k pěstounům. Nebylo to však příjemné období a jejímu chování se nedalo nijak zabránit. Po nějaké době se situace ale začala měnit k lepšímu.

„Já nedokážu říct, kdy to přestalo.“ „Ale potom najednou si viděla, že už nejde za někým cizím, že se tě už drží.“

7.5.5 Příchod Evy

Asi po roce se situace doma stabilizovala a manželé T. začali zvažovat přijetí dalšího dítěte. Tentokrát si již ale nebyli tak jistí jako v předchozích případech. Jednoho dne, když měli na obědě známého kněze, se mu se svou myšlenkou svěřili. Ten jim bez rozmýšlení řekl, že Don Bosco by se neptal a přijal by každého, kdo to potřebuje. To bylo pro ně důležitým potvrzením, že se ubírají po správné cestě a že nemají odmítat myšlenku, která se už zjevila v jejich myslích.

„On nám dal velkej impulz.“ „Já jsem mu to několikrát říkala a on se tomu směje, že byl takovej důležitěj v tom rozhodování, ale prostě byl.“

Podali tedy další žádost, absolvovali opět nějaké vyšetření a doplnili některé přílohy k žádosti. Nemuseli již však absolvovat další přípravný kurz. Rok a půl poté, přesně v době, kdy Danuška nastoupila do školky a její náhradní matka se měla vrátit po rodičovské dovolené do zaměstnání, byla celá rodina opět pozvána k šetření rodinného systému. Po předchozí zkušenosti, před přijetím Dany, se připravovali na to, že byli vybráni jako vhodná rodina pro další dítě. Jistotu však neměli. Jejich očekávání se ale splnilo a protože šetření dopadlo dobře a i Danuška byla posouzena jako připravená na dalšího sourozence, mohli se jet podívat na dvouletou Evičku. Šetření proběhlo v úterý a na pátek byla domluvena návštěva v kojeneckém ústavu. Vše se ale odehrálo pouhých pár dní před nástupem do práce, tudíž se pěstounka musela potýkat také s nevolí ze strany zaměstnavatele, který to z její strany bral jako neodpovědné jednání.

Při seznamování se spisovou složkou Evy se pěstouni dověděli, že v kojeneckém ústavu je přibližně od třech měsíců, protože její matka péči o ni nezvládala. Sporadicky ji navštěvovala a po narození další dcery, která prozatím zůstává v její péči, chvíli uvažovala o dívčině opětovném převzetí do své péče. Protože je ale ze sociálně slabé rodiny a sama vyrůstala jako jeden z devíti sourozenců v rodině, kde péče nebyla úplně dostatečná, rozhodla se nakonec pečovat pouze o mladší dceru. Evičce podepsala souhlas s pěstounskou péčí. Otec malé Evy se o dceru zajímal pouze telefonicky, ale osobně ji nenavštěvoval. Jen neustále sliboval, že za ní přijede, své sliby však nikdy neuskutečnil. Ve chvíli, kdy se dověděl, že by jeho dcera měla jít do rodiny, začal usilovat o setkání s budoucími pěstouny. Tento požadavek odůvodňoval tím, že chce poznat lidi, kteří mu budou vychovávat dceru a podle toho se rozhodnout, zda dá ke svěření do péče souhlas. Do kojeneckého ústavu tedy manželé T. odjížděli se

smíšenými pocity a nejistotou, jak celá situace dopadne. Ze strany sociální pracovnice však byli ujišťováni, že pravděpodobně půjde jen o další planá slova.

Evičku doposud viděli pouze na naskenované fotce, kde vypadala jako tmavovlasé a nazlobené děvčátko a no to také byli připraveni. Po příjezdu do zařízení tedy byli z její podoby mile překvapeni.

„My tam sedíme s tou sociální pracovnicí, v té místnosti a najednou se otevřou dveře a tam přijde dvouleté děvčátko, blondatý, culíky, v šatečkách, taková celkem kouzelná.“

Překvapilo je také úplně jiné chování než v případě Danušky. Eva byla velmi otevřená a nebojácná. Byla nejstarším dítětem na oddělení mladších dětí. Bylo vidět, že je takovým miláčkem personálu ústavu, že to s lidmi umí. Jen Adama se zpočátku trochu bála, asi proto, že mužů se v kojeneckém ústavu moc nevyskytovalo.

Po prvním setkání s Evičkou byla s jejím otcem domluvena schůzka. Na tu se ovšem nedostavil s výmluvou, že si spletl termín. Byla tedy domluvena schůzka další, ale těsně před ní proběhl soud, kde byli oba Evini rodiče zbaveni rodičovské zodpovědnosti z důvodů dlouhodobého nezájmu o ni. Proč tento soud proběhl právě v dobu, kdy měla Evička odcházet do rodiny a ne již mnohem dříve, respondentka netuší. Snad proto, že na základě občasného zatelefonování se situace pořád neřešila a pak, když se naskytla příležitost, umístit Evu do rodiny, vše se začalo rychle řešit. Celou rodinu stála tato nejistota a čekání na svolení otce s pěstounskou péčí nemálo jednání s úřady a také stresu. Vše však dopadlo dobře a po zbavení rodičovské zodpovědnosti dívčinych biologických rodičů se najednou nečekaně vynořila možnost poručenské péče, kterou manželé T. velmi rádi využili. Přijetím Evičky do rodiny jakýkoli zájem ze strany biologických rodičů ustal. Manželé T. přesto po pár měsících poslali oběma rodičům krátký dopis s fotkami, odezvy se však nedočkali.

Eva se již od počátku projevovala jako protipól bojácné Danušky. Zatímco u té si člověk musel pomazlení vynucovat, Evička chodila neustále za oběma náhradními rodiči a zvedala ruce k pochování. Chvilku pobyla v náručí a opět odešla pryč. Nebyla také tak překvapená a vystrašená z nových věcí a zvuků, naopak vystupovala sebejistě, věděla kam jít, všude se dobře orientovala a velmi snadno navazovala vztahy s ostatními.

„Ona je od začátku taková hodně otevřená a přátelská.“ „Ona je temperamentní, ale zase si zároveň hrozně lidi získá.“

Stejně jako Dana chodila za každým a nezáleželo jí na tom, kdo si s ní zrovna povídá nebo hraje. Také byla velmi urážlivá, pokud nebylo po jejím. Když chtěla bonbóny, tak hned, jinak ztropila scénu. Možná to souviselo s tím, že je velmi pěkná dívka a působí opravdu roztomile. V kojeneckém ústavu byla pravděpodobně miláčkem, kterému vše procházelo. Navíc jako nejstarší na oddělení možná řídila i ostatní děti, které se musely chovat tak, jak ona chtěla.

„Mně připadne, že je trochu vymazlená.“ „Já si i říkám, že jak tam byla nejstarší, jestli si tam neudávala ten tón a k tomu to tak s lidma uměla.“

Citová deprivace z raných let života se pak hodně projevovala v jídle. Evička nadměrně jedla a nemohla se nabažít toho, že má na rozdíl od ústavu jídlo stále k dispozici, že jí ho nikdo hned po obědě zase neodnese. V kojeneckém ústavu nejspíše nezažila situaci, že by jí dal někdo buchty na stůl a ona si mohla brát podle libosti kteroukoli část dne. Doma si tento pocit velmi užívala a svoboda v této oblasti pro ni byla nově nabytou zkušeností.

Po zdravotní stránce Evička byla a je zatím celkem v pořádku. Chodí jen na ortopedii kvůli plochým nohám a také na alergologii. Rovněž je ve sledování kvůli cystě na žlučníku, která se bude muset vyoperovat, pokud začne růst. V současné době k tomu ale není žádný důvod.

Mezi ostatní děti v rodině Eva již nezapadla tak dobře, jako dříve Dana. Bylo to možná způsobeno tím, že osvojené děti byly v té době už zase o něco starší a tak věkový odstup se ještě zvětšil. Navíc Bára, která v době příchodu Evy do rodiny měla již 11 let, nesla těžce to, že s malou Evičkou se rodiče neustále mazlí, zatím co ona začíná dospívat a cítí se odstrkována. Chtěla by být někdy taky v pozici té malé holčičky. Do té doby byla „mazlivou holčičkou“ v rodině ona a najednou se situace změnila.

„Mně někdy přijde, že Bára trpí tou Evičkou.“ „Ona Evička je taková mazlivá a mně někdy přijde, že ona by taky chtěla být v té její pozici, že se s ní mazlíme.“ „U Danušky to neprožívala, protože Danuška není mazlivá, Danušku si musíš vynucovat.“

Příchod Evy ale velmi prospěl Danušce, která díky ní začala dělat velké pokroky. Bojácná dívka vedle své nové nebojácné sestry začala dostávat odvalu i k věcem, ke kterým by se dříve neodvážila. Velikostí o dva roky mladší Eva odpovídala drobnou Daně, takže v ní neviděla velkou sestru a velkého bratra jako v obou starších

sourozencích, ale někoho sobě rovného. Snažila se tedy ve svých počinech Evičku dohánět.

„Ona se ničeho nebojí a ta Danuška si podle mě v duchu říká, že když to zvládla ona, tak teď to taky můžu zvládnout.“ „Evička s Danuškou to je skvělá volba, že jsou spolu.“

7.6 Dnešní situace

7.6.1 Cyril

Jako nejméně problémový se jeví Cyril. První stupeň základní školy zvládl výborně a úspěšně složil přijímací zkoušky na prestižní osmileté gymnázium. Je to moc pěkný, milý a usměvavý kluk, který hraje na kytaru a rád plete košíky z pedigu. Samozřejmě také rád tráví čas na počítači. I když bude začínat na jiné škole a seznamovat se s novými spolužáky, jeho matka o něj nemá strach. Ví, že s navazováním vztahů nemá na rozdíl od své sestry problémy. Je velmi otevřený a jeho matka jeho prozatímní vývoj vidí jako zcela bezproblémový a má pocit, že jako jediné z dětí nebyl zasažen ani citovou deprivací.

„Je pravda, že Cyril se vyvíjel dobře a doteď je takovej jinačí“

7.6.2 Bára

Velké starosti své matce dělá v současné době třináctiletá Bára, která přichází do puberty. Na denním pořádku jsou konflikty mezi ní a rodiči, vyhraňuje se také vůči nejmladší Evě. Snaží se mít vždy poslední slovo a ani po téměř dvou letech přítomnosti Evy v rodině, ji nebere jako ostatní sourozence. Nejspíše kvůli velké suverenitě své nejmladší sestry, se snaží mít nad ní ve všech sporech převahu. Někdy rodičům, tedy především otci, dokonce ve vzteku vytkne, že si Evu vzali.

„Vytkne to, to jsou chvilka těžký okamžiky.“

Navíc začíná řešit, proč si její biologičtí rodiče nechali u sebe její starší sourozence a jí už ne. Má v sobě hodně nevyřešených otázek a v situaci, kdy po ní její rodiče něco chtějí a jí se to nechce právě v té chvíli udělat, přestože oni i nadále trvají na splnění svého požadavku, vyřkne slova jako: „Tak jste mě tam měli nechat, když na mně pořád něco vidíte.“ To samozřejmě oba rodiče emočně nesou velmi těžce.

„To ti řekne, takovej nesmysl!“ „Vidíš, že je to ve zlosti, že to nemyslí vážně.“ „Ale já myslím, že ona v tom takhle trvale nežije, mě připadne, že ona má hodně problémy sama se sebou, ona se s tím jaksi nedokáže srovnat, s tím, co se v ní odehrává.“

Bára také nemá žádnou blízkou kamarádku. Blízká je jí pouze mladší sestřenice. Nemá ale věkově podobnou a také věřící přítelkyni, a to v situaci, kdy bude nastupovat do nového prostředí na šestiletém gymnáziu, což matka vnímá jako ohrožující. Vztahy navazuje hůře než její bratr, protože je obezřetnější a úzkostnější než on. Matka má strach, aby neodpadla od víry a neseznámila se s nevhodnými lidmi. Snaží se ji proto posílat co nejvíce na akce v rámci farnosti, kde se setkává s věřícími mladými lidmi. Pozitivní je, že zatím neodmítá víru ani svátosti. Přesto má její matka v tomto ohledu trochu obavy z budoucnosti.

„Tak si taky říkám, že zatím je to dobrý, no ale zas to může být všechno ještě jinak, může se to ničeho nic všechno svrhnout.“ „Třeba kamarádce tři děti odpadly od víry ve třinácti.“

Další oblastí, kterou trápí Bářinu matku, je její vztah k péči o zevnějšek. Bára o sebe velmi málo dbá, někdy je problém i prosté načesání. Ráda chodí sportovně a pohodlně oblečená, téměř nikdy nenosí sukně nebo šaty. Přitom je Bára opravdu hezká dívka. Vystupováním je ale spíše chlapecký typ, což je možná ovlivněno i tím, že většinu svého dosavadního života prožívala převážně mezi chlapci. Především s bratrem a bratranci. Hrávala s nimi fotbal, běhala venku, měla s nimi kamarádské vztahy a najednou spolužačky začínají navazovat s chlapci první milostné vztahy. Na Báru doléhají změny a další otázky ze všech stran. Její život se začíná měnit a matka má obavy, jestli pubertu dokáží všichni ustát.

„Já to úplně vidím, jak ji to hodně poznamenalo, tento rok, jak v tom plave.“

V této situaci respondentce velmi pomáhá víra, bez které by si život vůbec nedokázala přestavit.

„Například dennodenně se setkáváš s těma výbuchama pubertáckejma nebo se svejma pokleskama, a když víš, že si zranitelnej a hříšnej člověk, tak to můžeš odevzdat i v těch svátostech, a to je hrozná pomoc.“ „Protože mně přijde, že kdybych tu víru neměla, tak bych byla taková vydeptaná a možná bych viděla takovou beznaděj.“

7.6.3 Dana

Danuška ve vývoji hodně poskočila. Překonává svou bojácnost, pomalu se aklimatizovala ve školce, kde si konečně našla i první kamarádky. Počáteční rok ve školce byla zakřiknutější, ale i díky velmi vstřícnému přístupu obou učitelek celou situaci zvládla a pomalu se začala začleňovat do dění ve školce. V prvním roce nebyla schopna vystoupit na besídce, ač vše dobře uměla. Nezvládla ale ten pocit být středem pozornosti. V dalším roce, a to také zásluhou Evy, která do mateřské školy mezitím nastoupila, už vystoupení před publikem zvládla.

„Mě to samozřejmě hrozně mrzelo, že ta Danuška tam nic nepředvedla a při tom to třeba uměla, ale potom, když jsem zase viděla za ten rok, jakéj udělala pokrok!“
„Takže to není žádná stagnace, ten vývoj tam je.“

Z tohoto velkého pokroku měla matka nesmírnou radost. Celou situaci po prvním nezdaru na vystoupení konzultovala i s psycholožkou, která ji podpořila v jejím rozhodnutí, Danušku do ničeho nenutit. Nebrat to jako selhání. Tento přístup se vyplatil.

„Ten pocit jistoty a bezpečí jí dáváš tím, že ji vlastně nenutíš, že uznáš, že to tak může mít.“

Danuška sama se ale velmi trápí svým malým vzrůstem. I kamarády ve školce si vybírá mezi mladšími dětmi, které jsou jí výškově podobné. Protože má šest let, patří ve školce mezi nejstarší děti, tedy již není nejmenší. To jí situaci se začleněním a získáním jistoty také velmi usnadnilo. Děti ji obzvláště ze začátku dávaly její malou velikost najevo a Danuška to velmi negativně pociťovala. Tento růstový handicap ji už ale bude provázet napořád. Fetální alkoholový syndrom je znát také v obličejí, takže pohledově Danuška vypadá jako ne příliš pěkné děvčátko. Toto ji ale zatím ještě netrápí.

Dana by měla pomalu nastoupit do školy, ale pro svůj vzrůst a také špatnou výslovnost ji s velkou pravděpodobností čeká odklad školní docházky. Na zlepšení výslovnosti pracují pod vedením logopeda, prognóza ale není příliš dobrá. Bezchybné výslovnosti podle názoru logopeda dívka nikdy nedosáhne. To, zda bude v budoucnu školu zvládat, její náhradní matka nedokáže vůbec posoudit. Jeví se jí sice jako šikovné děvčátko, ale na druhé straně si ráda dělá věci po svém. Pokud ji něco baví, vydrží u toho dlouho, ale v opačném případě je těžké pozměnit její motivaci. Velmi ji baví například ruční práce, zda ale vydrží u soustavné školní činnosti ukáže až čas.

U Dany nastala také velká změna v tom, že přijala příjmení svých náhradních rodičů, což je u poručenské péče možné. Neboť s biologickou rodinou žádný styk neprobíhá a za čtyři roky života v rodině T. o ni nikdo neprojevil zájem, není zde předpoklad, že by se někdy ke své původní rodině vrátila. Proto padlo toto rozhodnutí.

„My jsme to tak cítili a naše děti to taky chtěly, at' se jmenuje taky T., tak jsme si řekli, že proč by nemohla být T., když jsme my všichni a je to i jednodušší pro ten chod rodiny.“ „A když měla nějaké jiné příjmení, tak se jí to řekne, já jsem děckám taky řekla, jak se jmenovaly.“

Opravdu významná změna ale proběhla ve vazebném chování. Dana, která dříve nerozlišovala vedle koho stojí, se dnes drží matky, otce či sourozenců a také ve školce si našla dvě oblíbené kamarádky, které jsou sice věkově o hodně mladší a věkově podobně velké jako Danuška. Jsou to ale kamarádky, se kterými tráví čas a diferencuje je od ostatních dětí. Pokud je Dana v přítomnosti jiných lidí a vidí, že nějaká teta má bonbón, už si ho nejde jen tak samozřejmě vzít, ale pošeptá matce, že by ten bonbón chtěla a říct si o něj jde až se svolením a povzbuzením matky.

7.6.4 Eva

Eva je v rodině teprve necelé dva roky a stále je to znát. Bára, Cyril a Dana jsou silná trojka a Eva stojí trošičku mimo. Silný vztah k ní má ale Dana, která s ní i ve školce tráví hodně času. Zdá se však, že Evě až tak moc nezáleží na tom, s kým pobývá. Ani ve školce zatím nemá žádné bližší kamarády, hraje si s tím, kdo za ní přijde. Její náhradní matka má pocit, že ve školce nerozlišuje moc ani Danu, která si za ní chodí hrát často a která díky ní získala ve školce větší pocit jistoty. Evička se na rozdíl od své starší sestry adaptovala na školku v podstatě okamžitě. Od počátku zde také spává, vystupování na besídkách si užívá, ale také se rychle učí a je moc šikovná. Stále se do všeho vrhá po hlavě a nedomýšlí následky. Sem tam do něčeho vrazí, něco rozbije, ale nijak se tím netrápí.

„Evička, ta jak říkám, ta je taková otevřená a troufne si i tam, kde by nemusela.“ „Chvilka mě přijde, že má až zbytečně přehnaný sebevědomí.“

Eva je opravdu pěkné děvčátko, které někdy jakoby už umělo manipulovat s lidmi, především v situacích, kdy chce něco získat. Pak dokáže i k cizímu člověku přijít s okouzlejícím úsměvem a o něco ho požádat. Vazebné chování se zlepšuje zatím jen velmi pomalu. Už sice rozeznává svou rodinu, ví, za kým jde, ale stále také bez

jakéhokoli problému navazuje kontakt s cizími lidmi, kterým si bez zábran sedne například i na klín.

„Víš, už se nevydá za každým, zlepšuje se to, chvilka je ale trošku takovej prospěchář, někdy toho využije.“ „Ona třeba jak uvidí, že máš sušenky, tak k tobě přijde, zasměje se a řekne: dáš mi?“

Stále se také hodně uráží, když není po jejím. Naštěstí asi i vzhledem k jejímu temperamentu, výbuchy zlosti odchází tak rychle, jak přijdou. Stačí změnit téma, nabídnout jinou činnost, v krajním případě plácnout a Evička se zase uklidní.

„Ta Evička se chvilka uráží a i se strašně vzteká, když není po jejím, ale fakt to rychle přejde, není to dlouhý, já bych řekla, že je to asi taková nátura.“

Asi po roce se ozval Evin otec, se žádostí o zaslání dalších fotek. Nepřidal ani pár řádků o tom, jak se má on nebo větičku určenou dceři. Poslal pouze jedinou větu. Matka se neozvala vůbec. I vzhledem k tomuto vývoji situace, podali manžele T. žádost o změnu příjmení, tak aby se všichni v rodině jmenovali stejně. Neměl by s tím být žádný problém, záleží jen na pružnosti úřadů a soudu. Vše by však chtěli mít vyřešeno dřív, než Eva nastoupí do školy.

7.7 Vize do budoucnosti

Manželé chtějí i nadále pracovat na pevnějším začlenění Evy do rodiny. Počet dětí v rodině považují za konečný. Vzhledem k náročnosti výchovy čtyř dětí, péči o domácnost, zvládání zaměstnání a také dalších aktivit, pomalu se blížícímu věku 45 let a také kvůli obavám z Bářiny puberty a blížící se puberty dalšího dítěte, si už na přijetí jiného dítěte netroufají. Skloubit potřeby všech členů domácnosti začíná být stále těžší a jak odrůstají děti a přibývají povinnosti také sourozencům manželů T., ubývá i možností hlídání či vzájemné pomoci. Respondentka vidí počet dětí v rodině jako zcela naplněný a maximálně možný, s ohledem k jejich možnostem a schopnostem.

„Vzpomínám si, že když jsme měli ty dva, tak to bylo takový otevřený, jestli teda vůbec ještě budeme někoho mít, ale že budeme mít čtyři, to jsme nikdy neplánovali.“

Dále má také obavy z dalšího průběhu puberty své dcery a chtěla by ji přečkat co nejlépe tak, aby se situace třeba nevyhrotila až v porušení či zpřetrhání vztahů mezi nimi. Vydržet někdy neustálé hádky a přitom si stále uvědomovat, že za tím vším stojí i hormonální nevyváženost a nástup dospívání, je někdy hodně těžké. Pro paní T. je důležité hlavně srovnat si vše v sobě a stát při sobě s manželem.

„Já si říkám, že pořád musí člověk pracovat na sobě, protože ty geny až tak nezměníš a s tím pubertákem těžko něco vymyslíš, ale můžeš změnit ten přístup u sebe.“

Náhradní matka si také uvědomuje a má obavu z toho, že časem budou chtít její děti hledat a poznat své biologické rodiče. V tomto úsilí by jim nechtěla bránit, ale naopak by jim chtěla být nápomocná. Ráda by viděla i sourozence svých dětí, které před nimi netají, stejně jako informace o biologických rodičích. Ví, že pokud její děti rodiče přeci jenom najdou, bude to pro ně velmi složitá situace, protože mezi nimi vlastně nebude existovat žádný vztah. Biologičtí rodiče budou pro ně v podstatě cizí lidé. V tu chvíli by je chtěla podpořit a být jim oporou. Velkou váhu dává vytvořeným vztahům, na kterých chce i nadále pracovat. Přesto ví, že v případě náhradního rodičovství jde vždy o chůzi na tenkém ledě, kde riziko zprětrhání vazeb je o něco vyšší než v případě, kdy člověk vychovává vlastní děti, které jinou rodinu nemají.

„Ale já si na jedné straně říkám, že hlavní je, aby oni se dokázali orientovat v tom životě a jestli ti pak jednou řeknou, ty nejsi náš rodič, tady nebudu, no možná si tím projdem.“ „Možná si projdem nějakým bolestným obdobím, že třeba najdou ty rodiče a třeba k nim budou hledat nějakou cestu.“ „Ale zase si říkám, že už nějaký vazby vytvořený máme a že už jsme něco zažili a něco jsme jim předali.“ „A že už se to nedá jen tak smazat, že to není, jako když tabuli smažeš houbou.“

Co se ale snaží svým dětem předávat a co jim chce předávat i nadále a u čeho je chce pokud možno udržet, je víra v Boha. Ta je pro respondentku tou nejvyšší hodnotou. Všechny děti jsou v rodině vychovávány ve víře a jsou jim předávány křesťanské hodnoty. Například Desatero Božích přikázání vidí paní T. pro život jako takový soubor dopravních značek, které člověku určují ten správný směr a udávají, kam může a kam naopak ne. A pokud dokáže předat tento návod i dětem, budou se v životě snadněji orientovat a nesejdou z cesty jen tak snadno.

7.8 Retrospektiva

Přijetí čtyř dětí do rodiny přineslo jejich náhradní matce naplnění její tužby po rodině. Prožívá pocit, že fungují jako normální rodina s dětmi, pocit, že má úplnou rodinu. Navíc výchovu přijatých dětí začala pojímat jako důležitý úkol.

„Fakt to беру jako takový posláni.“ „Tak se na to dívám.“ „Že fakt vytvoříme těm děckám nějakou pozici, aby v té rodině vyrůstaly.“

Svého rozhodnutí zatím nikdy nelitovala, obratem ale dodává, že jednou možná bude, protože ta nejtěžší období jsou teprve před ní.

S Adamem mají stále moc pěkný a pevný vztah, ale přesto je výchova dětí někdy rozděluje. Oba mají k výchově rozdílný přístup. Ona je přísnější a důslednější, zatímco náhradní otec je z jejího pohledu mírný a ze strany dětí občas snadno ovlivnitelný.

„Nastavit stejné pravidla, to mně přijde, že to nám dělá 12 let problémy.“ „My máme na nějaký výchovný věci jiný pohled a toto je kolikrát takový bolestný.“ „Víš mně přijde, že toto nás kolikrát oddálí.“

Pro respondentku je velmi důležité nastavování pravidel, bez nichž není možné děti někam směřovat a směřování je pro jejich vývoj nezbytně nutné.

Postupné přijímání dětí odlišného věku, povahy i temperamentu, jejich matku také obohatilo o zkušenosti s výchovou. Přijetí každého dítěte bylo jiné, s počtem dětí v rodině se také zvyšovala náročnost péče o ně. Čím starší bylo dítě v době příchodu do rodiny, tím složitější bylo vžívání se do jeho prožitých zkušeností. Každé z nich si sebou přinášelo svoji minulost a své prožitky. Každé již mělo něco za sebou, což ovlivňovalo jeho chování, projevy, reakce atd. S tím vším bylo nutné naučit se dítě přijmout. Náhradní matka je přesvědčená, že se jí podařilo dávat všem dětem stejnou lásku a nedělat mezi nimi rozdíly.

„Mně to přijde, že člověk musí chtít tu lásku předat a když člověk chce, tak to jde.“ „Ale je to kolikrát těžký.“

Mezi dětmi osvojenými a dětmi v poručenské péči nedělá rozdíly. Napomáhá tomu i fakt, že u žádného dítěte neprobíhá kontakt s biologickou rodinou, proto všechny děti vnímá jako své vlastní. I tak se někdy na povrch prodere lítost nad tím, že nebylo možné dosáhnout fungující rodiny přirozeným způsobem.

„To víš, že s tím člověk bojuje.“ „Jasně.“ „Taky tě to někdy napadne, že jseš ochuzená o to mateřství, čtyřikrát, jako takový to přirozený.“ „Ale zase si říkáš, že máš jiný věci.“ „Takový věci, co člověk jinak v životě nedosáhne.“

Velmi kladně hodnotí to, že všem dětem od počátku nezapírají jejich původ.

7.9 Diskuse

Respondentka k výzkumu od počátku přistupovala velmi vstřícně. Byla přátelská a otevřená, v chování k manželovi ani dětem během návštěvy nebyla cítit přetvářka či snaha o vidění v lepším světle. Vzhledem k jejímu velkému pracovnímu a studijnímu

vytížení bylo ale opravdu těžké najít volný termín. Proto se nakonec celý nahrávaný rozhovor konal v jeden den, který si pro tento výzkum paní T. vyhradila. Je to výřečná žena a seznamování s novými lidmi jí nečiní problémy. A tak přesto, že v den nahrávaného rozhovoru se jednalo teprve o třetí setkání s realizátorkou výzkumu, schůzka se odehrála v uvolněné atmosféře. Paní T. vyprávěla svůj příběh z větší části bez pobízení a snažila se odpovídat na doplňující otázky. Velmi nepříjemné pro ni bylo pouze dotazování na důvod, proč neměli vlastní děti. K tomu se nechtěla blíže vyjadřovat. Odkázala pouze na zdravotní problémy. Z počátku také popírala, že by se touto otázkou či čekáním na přijetí prvního dítěte nějak moc trápila. V průběhu rozhovoru se nakonec ale přeci jen zmínila, že jí přirozené mateřství chybí. *„To víš, že s tím člověk bojuje.“* *„Jasně.“* *„Taky tě to někdy napadne, že jseš ochuzená o to mateřství, čtyřikrát, jako takový to přirozený.“* Toto však v následující větě obratem popírá tvrzením, že kdyby ale svoje děti měla, zase by byla ochuzená o něco jiného. *„Ale zase si říkáš, že máš jiný věci.“* *„Takový věci, co člověk jinak v životě nedosáhne.“* Dobu čekání na dítě oba manželé vyplňovali prací, studiem a aktivitami v rámci farního společenství, z čehož soudíme, že tato doba musela být bolestnější, než respondentka přiznává. Touha po přirozeném rodičovství byla překonávána hledáním nových životních cílů a nového životního smyslu. V náhradním rodičovství paní T. nakonec objevila poslání a tak ho pojímá stále. *„Fakt to beru jako takový poslání.“* Ač jí tedy její náhradní rodičovství dalo pocit „rodinnosti“, jak ona sama uvádí, přesto se zjevně necítí stejně jistě a samozřejmě jako biologický rodič ve své založené rodině.

To, že svoje děti stále odlišuje od ostatních dětí, vyrůstajících ve své rodině, dokládá také fakt, že se neustále obává dalšího průběhu puberty, odchodu dětí ke svým biologickým rodičům či zpretrhání vzájemných vazeb. To dokazuje, že řeší zcela odlišné otázky, než v průběhu dospívání řeší běžní rodiče. *„Možná si projdem nějakým bolestným obdobím, že třeba najdou ty rodiče a třeba k nim budou hledat nějakou cestu.“* *„Ale zase si říkám, že už nějaký vazby vytvořený máme a že už jsme něco zažili a něco jsme jim předali.“*

Náhradní matka během rozhovoru velmi často narážela na pubertu své osvojené dcery a měla strach, jak toto období obě zvládnou. Dcera kromě obvyklých problémů dospívajících dívek řeší také otázku hledání své identity. Klade si otázku, proč se jí rodiče vzdali a zároveň zkouší lásku svých náhradních rodičů svým vzdorovitým chováním a také bolestnými připomínkami o svém původu. *„Tak jste mě tam měli nechat, když na mě pořád něco vidíte.“* Bára na nás ale působila dojmem běžné dívky

jejího věku a žádná z jejích reakcí na požadavek matky během návštěvy nepůsobila jako přehnaná. Jednalo se jen o obvyklé výstupy a prosazování vlastního názoru, jak bývá v tomto období běžné. Ač její matka uváděla, že se Bára těžce seznamuje, při pár minutovém soukromém rozhovoru s realizátorkou výzkumu se dívka vyjadřovala bez obav a na otázky odpovídala bez trémy. Jednalo se ovšem o čistě formální rozhovor nad prohlížením fotografií. Z našeho pozorování tedy usuzujeme, že Bára má v rodině své pevné místo a vnímá ji jako domov. Věříme, že vzájemné vztahy jsou pevné a dospívání ustojí. Hledání vlastní identity ale bude jistě bolestnější a složitější, než v případě dívek v odlišné situaci. K vyhledání rodičů či ostatních sourozenců přesto možná v budoucnosti dojde.

Jen málo zmínek padlo během rozhovorů na osvojeného syna. Domníváme se, že v jeho případě možná proběhlo začlenění do rodiny nejsnáze, protože byl v době přijetí z dětí nejmladší a přinesl si tedy sebou nejmenší následky. Dále od počátku vyrůstal se svou biologickou sestrou, na které byl i podle šetření před přijetím Dany velmi fixovaný. Sourozenecké vztahy mezi Cyrilem a Bárrou se z našeho pozorování jeví jako standardní. Sourozenci spolu dokázali mít běžné spory a hádky, ale zároveň dokázali uzavřít pevnou koalici proti matce v případě jejich společného zájmu. I jeho začlenění do rodiny vnímáme jako pevné.

Respondentka uvádí, že mezi dětmi osvojenými a v poručenské péči nedělá rozdíl. Jiné postavení obou nejmladších děvčat v rodině však bylo znát. K drobné a bojácné Danuše má její matka spíše ochranný vztah. Velmi prožívá její pokroky a snaží se vyzdvihovat její kladné stránky. Holčička je ale opravdu velmi úzkostná. Během naší návštěvy jsme ji zahlédli jen dvakrát, a to se hned běžela ukrýt. Ač má již podle slov náhradní matky vypěstovanou citovou vazbu, přesto byl její strach z cizích lidí tak velký, že se raději sama ukrývala v dětském pokoji, než by se skryla v matčině náruči. Znamky citové deprivace a také fetálního alkoholového syndromu jsou v jejím případě opravdu veliké. Domníváme se, že nástup do školy a postupné dospívání bude v jejím případě velmi problematické. Nesnadná bude také situace s Evou. Ta se naopak během naší návštěvy bez jakéhokoli ostychu posadila přímo vedle cizí osoby, se kterou okamžitě navázala kontakt. Eva je navíc v rodině přijímána hůře než Dana. I její náhradní matka se o ní zmiňovala v jiném tónu. „*Chvilka mě přijde, že má až zbytečně přehnaný sebevědomí*“ „... *chvilka je ale trošku takovej prospěchář...*“ Domníváme se, že pokud se v jejím případě nepodaří vypěstovat vazebné chování a omezit její sem tam prospěchářské chování, bude soužití s touto dívkou v budoucnosti

také problematické. V jiných ohledech ale Eva působí jako bystrá dívka, proto její začlenění do společnosti a navazování vztahů s vrstevníky bude asi snazší než v případě Dany. V rodině je ale teprve necelé dva roky, je tedy velká naděje na postupné budování vztahů a odeznívání následků ústavní výchovy.

Velmi kladně hodnotíme manželské soužití náhradních rodičů. Jejich vztah působil jako velmi pevný a plný lásky. Ze vzájemného chování nebyl znát nejmenší nesoulad, ač respondentka uváděla občasné vzájemné vzdalování kvůli výchově. Rodiče působili vyrovnaně a spokojeně. Náhradní rodičovství jim podle našeho názoru dodávalo pocit jistoty a zázemí. Už jen z toho pohledu, že bezdětné manželství bývá společností často nahlíženo jako manželství lidí upřednostňujících kariéru a pohodlí. Manželé vychovávající děti tedy nejen naplňují své potřeby, ale zároveň jsou i společností lépe přijímáni, nepůsobí tak velikým dojmem jinakosti.

V den, kdy byly doma jen dvě osvojené děti a ze zaměstnání se vrátil i otec, působila celá rodina zcela standardním dojmem. Domníváme se, že nestrannému pozorovateli by fakt, že jde o rodinu uměle utvořenou, vůbec nepřišel na mysl. Obě děti jsou biologickými sourozenci a navíc se typově podobají nevlastnímu otci, proto není patrná ani vzhledově žádná odlišnost. K tomu děti nevykazují nápadné odchylky v chování. Jestliže ale byly doma dvě nejmladší dívky, situace vypadala již zcela jinak. Nejen že se dívky liší od zbytku rodiny podobou, ale i v jejich chování jsou patrné odchylky od běžné normy. Opět se potvrzuje fakt, že čím delší je čas strávený v ústavním zařízení, tím větší jsou následky v podobě citové deprivace a poruch vazby. Veškerá tato narušení vývoje dítěte se projevují i v jeho chování a reakcích. Dívky v poručenské péči s osobní péčí poručníka se byly do rodiny přijaty po více než roce stráveném v kojeneckém ústavu. První rok života důležitý pro vytvoření pevné citové vazby, tedy prožily bez možnosti tuto vazbu navázat. Sledujeme u nich tedy typické projevy poruchy vazby, jako například nerozlišování náklonnosti k cizím a blízkým osobám. Bylo by vhodné tuto rodinu i nadále sledovat a zjistit další vývoj všech dětí, zejména nejmladších dívek. V Případě Dany bychom navrhovali také spolupráci s psychologem, protože v jejím případě se kombinuje poškození na psychické úrovni s poškozením na biologické úrovni a bude proto pro ni velmi těžké, zvládat přijetí sama sebe. Domníváme se, že rodiče nebudou časem schopni bez odborné pomoci poskytnout dívce podporu při hledání víry v sebe a své schopnosti.

Závěr

V první kapitole práce s názvem Náhradní rodinná výchova z pohledu náhradní matky jsme se zabývali rodinou. Vymezili jsme pojem rodina, popsali funkci rodiny a vyjmenovali a vysvětlili různé typy rodin.

Ve druhé kapitole jsme se věnovali socializaci, kterou jsme rozdělili na primární a sekundární a dále jsme charakterizovali výchovu a nutnost vztahu, který je pro úspěšnost výchovy nepostradatelný.

Třetí kapitola popisuje dva druhy náhradní výchovy, tedy výchovu ústavní a náhradní rodinnou péčí. Jsou v ní uvedeny základní právní normy, které náhradní výchovu upravují a také struktura obou typů náhradní výchovy. Podrobněji jsou pak charakterizovány jednotlivé typy NRP. V závěru kapitoly jsme se zabývali některými statistickými údaji z oblasti náhradní výchovy.

Velmi důležitá je čtvrtá kapitola, která nám ozřejmila, odkud děti do NRP přicházejí a nastínila některá jejich specifika. Stručně jsme také popsali dva významné momenty, které ovlivňují obrovskou měrou celý psychický a z části i fyzický vývoj dítěte. Jedná se o citovou vazbu a psychickou deprivaci. Tyto pojmy jsou pro další vývoj dětí vyrůstajících v NRP zcela zásadní a díky nim můžeme pochopit jejich následné chování.

Kapitola pátá stručně vyložila proces zprostředkování NRP a poslední kapitola teoretické části, tedy kapitola šestá, nám nastínila změny, které by výhledově měly proběhnout, pokud bude přijata novela zákona o sociálně-právní ochraně dětí.

V praktické části práce jsme pomocí hloubkových rozhovorů s náhradní matkou a také zúčastněného pozorování v přirozeném prostředí náhradní rodiny získali velké množství dat. Ta se týkají života jedné konkrétní rodiny, ve které žijí děti v osvojení a poručenské péči. Pomocí prepisů nahrávek jsme zrekonstruovali podrobný příběh této rodiny tak, jak jej vnímá jeden z hlavních aktérů, tedy náhradní matka. Skrze tento případ jsme analyzovali problémy, se kterými se rodina potýká a získali jsme tak podrobnou sondu do života náhradní rodiny. Tento případ nám pomohl nahlédnout pod slupku náhradního rodičovství. Cíl práce se nám tedy podařilo naplnit.

Seznam literatury a elektronických zdrojů

Tištěná literatura:

ARCHER, C. *Dítě v náhradní rodině*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2001. 119 s. ISBN 80-7178-578-4.

BOWLBY, J. *Vazba*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2010. 356 s. ISBN 978-80-7367-670-4.

BRISCH, K. H. *Poruchy vztahové vazby*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2011. 311 s. Spektrum. ISBN 978-80-7367-870-8.

CAMBELL, R. *Potřebuji tvou lásku*. Vyd. 1. Praha: Návrat, 1992. 124 s. ISBN 80-85495-11-2.

ČÁP, J. a MAREŠ, J. *Psychologie pro učitele*. Vyd. 2. Praha: Portál, 2007. 655 s. ISBN 978-80-7367-273-7.

ČOŽÍKOVÁ, M. Cesta k přijetí dítěte do NRP. In: *Rodina a náhradní rodinná péče*. Vyd. 1. Olomouc: Hanex, 2008. 79 s. ISBN 978-80-7409-013-4.

ERIKSON, E. H. a ERIKSON, J. M. *Životní cyklus rozšířený a dokončený*. Praha: Lidové noviny, 1999. 127 s. ISBN 80-7106-291-X.

GABRIEL, Z. a NOVÁK, T. *Psychologické poradenství v náhradní rodinné péči*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2008. 144 s. ISBN 978-80-247-1788-3.

KELLER, J. *Úvod do sociologie*. Vyd. 5. Praha: Sociologické nakladatelství, 2004. 204 s. ISBN 80-86429-39-3.

KLAPILOVÁ, S. *Kapitoly ze sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2000. 63 s. ISBN 80-7076-669-8.

KOLUCHOVÁ, J. *Psychický vývoj dětí v pěstounské péči*. Vyd. 1. Praha: Min. práce a soc. věcí ČR, 1992. 139 s. ISBN 80-85529-01-7.

KOLUCHOVÁ, J. Psychická deprivace a možnosti její nápravy. In: *Osvojení a pěstounská péče*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2002. 155 s. ISBN 80-7178-637-3.

- KRAUS, B. et al. *Člověk - prostředí – výchova*. Brno: Paido, 2001. 199 s. ISBN 80-7315-004-2.
- KRAUS, B. *Základy sociální pedagogiky*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2008. 215 s. ISBN 978-80-7367-383-3.
- LANGMEIER, J. a MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. 3. dopl. vyd. Praha: Avicenum, zdravotnické nakladatelství, 1974. 397 s.
- MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?*. Vyd. 6. Praha: Portál, 2007. 109 s. ISBN 978-80-7367-270-6.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3., rozš. a přeprac. vyd. Praha: Sociologické nakladatelství, 2003. 161 s. ISBN 80-86429-19-9.
- MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2003. 287 s. ISBN 80-7178-549-0.
- NAKONEČNÝ, M. *Sociální psychologie*. Vyd. 2. Praha: Academia, 2009. 498 s. ISBN 978-80-200-1679-9.
- PESSO, A., BOYDEN-PESSO, D. a VRTBOVSKÁ, P. *Úvod do Pessu Boyden Systém Psychomotor*. Vyd. 1. Tišnov: Scan, 2009. 210 s. ISBN 80-86620-15-8.
- PLAŇAVA, I. *Komponenty a procesy fungující rodiny a manželství. Československá psychologie*. 1994, č.1.
- SKUPNIK, J. *Antropologie příbuzenství*. Vyd. 1. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. 402 s. ISBN 978-80-7419-019-3.
- SMAHEL, R. *Duševní vývoj a duchovní zrání dítěte*. 2. vyd. v MCM. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1997. 133 s.
- ŠIMÍČKOVÁ-ČÍŽKOVÁ, J. *Přehled sociální psychologie*. Vyd. 2. Olomouc: Univerzita Palackého, 2004. 181 s. ISBN 80-244-0929-1.
- ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 143 s. ISBN 978-80-7367-318-5.

ŠVAŘÍČEK, R. et al. *Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2007. 377 s. ISBN 978-80-7367-313-0.

VRTBOVSKÁ, P. *O ztraceném dítěti & cestě do bezpečí*. Tišnov: Scan; Praha: Natama, 2010. 120 s. ISBN 80-86620-20-4.

WINTERHOFF, M. *Proč se z našich dětí stávají tyraní*. Vyd. 1. Praha: Ikar, 2011. 328 s. ISBN 978-80-249-1564-7.

ZEZULOVÁ, D. *Pěstounská péče a adopce*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2012. 197 s. ISBN 978-80-262-0065-9.

Elektronické zdroje:

BUBLEOVÁ, V., et al. *Průvodce náhradní rodinnou péčí*. [online] [cit.26-7-2012]
Praha: Středisko náhradní rodinné péče, 2010. 30. s. Dostupné z:
<<http://www.adamcr.cz/soubory/pruvodce-nahradni-rodinnou-peci.pdf>

Fond ohrožených dětí. *Hostitelská péče*. [online] [cit.26-7-2012] Dostupné z:
<http://www.fod.cz/stranky/adopce/nrp/host_pece.htm

MPSV. *Náhradní výchova*. [online] Poslední aktualizace 14.7.2009 [cit. 26-7-2012]
Dostupné z: <<http://www.mpsv.cz/cs/7297>

MPSV. *Statistiky*. Roční výkazy o sociálně právní ochraně dětí. [online]. [cit.26-7-2012]
Dostupné z <<http://www.mpsv.cz/cs/7260>

Portál MPSV. *Dávky pěstounské péče*. [online] Poslední aktualizace 5. 9. 2012 [cit. 28-9-2012] Dostupné z: <http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pestounska_pece

PTÁČEK, R., KUŽELOVÁ, H. a ČELEDOVÁ, L. *Vývoj dětí v náhradních formách péče*. [online] [cit.26-7-2012] Praha: Ministerstvo práce a sociálních věcí, 2011. ISBN 978-80-7421-040-2. Dostupné z:
<http://www.mpsv.cz/files/clanky/13150/nahradni_pece.pdf

Právní normy:

Sdělení 104/1991 Sb, Úmluva o právech dítěte

Zákon č. 359/1999 Sb., O sociálně-právní ochraně dětí, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 94/1963 Sb., O rodině, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 109/2002 Sb., O výkonu ústavní výchovy, ve znění pozdějších předpisů

Zákon č. 117/1995 Sb., O státní sociální podpoře, ve znění pozdějších předpisů

Seznam příloh

Příloha 1 Dávky pěstounské péče

Příloha 2 Specifika institutů NRP

Příloha 1: Dávky pěstounské péče⁵³

Příspěvek na úhradu potřeb dítěte

Výše příspěvku na úhradu potřeb dítěte v pěstounské péči podle věku a zdravotního stavu dítěte (stupně závislosti dítěte na pomoci jiné osoby) měsíčně v Kč				
Nezaopatřené dítě ve věku	zdravé dítě	ve stupni závislosti I	ve stupni závislosti II	ve stupni závislosti III nebo IV
	koeficient 2,30	koeficient 2,35	koeficient 2,90	koeficient 3,10
do 6 let	4 002	4 089	5 046	5 394
od 6 do 15 let	4 922	5 029	6 206	6 634
od 15 do 26 let	5 635	5 758	7 105	7 595

Odměna pěstouna

Počet dětí v pěstounské péči	Výše odměny pěstouna v Kč měsíčně
1	3 410
2	6 820
3 nebo 1 závislé na pomoci jiné osoby ve stupni II, III, IV	18 755
4	20 460

Příspěvek při převzetí dítěte

Věk dítěte	Příspěvek při převzetí dítěte v Kč
do 6 let	8 000
6-15 let	9 000
15 - 26 let	10 000

⁵³ Zdroj: Portál MPSV. Dávky pěstounské péče. [online] Dostupné z: http://portal.mpsv.cz/soc/ssp/obcane/pestounska_pece

Příloha 2: Specifika institutů NRP

	Svěření do péče jiné osoby než rodiče – § 45 zákona rodině	Osvojení (adopce)	Pěstounská péče	Pěstounská péče na přechodnou dobu	Poručenství s péčí
Vztah k dítěti (kdo se může nebo nemůže stát pečující osobou určitého typu)	Příbuzný nebo dítěti známá osoba	Podle ustálené soudní praxe se osvojitelem nemůže stát prarodič nebo sourozenec dítěte a mezi osvojitelem a osvojencem musí být přiměřený věkový rozdíl	Příbuzný nebo dítěti známá osoba nebo osoba zařazená v evidenci žadatelů o zprostředkování NRP	Osoba zařazená v evidenci žadatelů o zprostředkování NRP jako vhodná pro tento institut NRP	Příbuzný nebo dítěti známá osoba nebo osoba zařazená v evidenci žadatelů o zprostředkování NRP
Práva a povinnosti pečující (zastupující) osoby	Pečuje, vychovává a další práva a povinnosti jsou vymezeny soudním rozhodnutím	Plná rodičovská zodpovědnost	Pečuje o dítě a vychovává ho, zastupovat dítě může jen v běžných záležitostech	Pečuje o dítě a vychovává ho, zastupovat dítě může jen v běžných záležitostech	Pečuje o dítě, vychovává a zastupuje dítě a spravuje majetek dítěte. Podléhá dozoru soudu a k některým rozhodnutím je třeba souhlas soudu.
Výhody pro dítě	Dítě zůstává v původní rodině nebo u známých osob	Dítě získává novou rodinu se vším všudy, dostává se na úroveň biologických dětí svých osvojitelů, osvojitelé mají vyživovací povinnost k němu ono k nim, dědí po sobě navzájem	Dítě není v ústavu a má možnost vyrůstat v rodinném prostředí	Dítě není v ústavu a má možnost vyrůstat v rodinném prostředí	Dítě není v ústavu a má možnost vyrůstat v rodinném prostředí
Odměna pro pečující osobu	žádná	žádná	Odměna pěstouna	Odměna pěstouna	Odměna pěstouna
Dávky pro děti Peněžitá pomoc v mateřství	Výživné a běžné dávky pro rodiny s dětmi ze soc. systémů	Běžné dávky pro rodiny s dětmi ze soc. systémů Peněžitá pomoc v mateřství do 7 let dítěte (po dobu 22 týdnů), pokud jsou splněny běžné podmínky nároku na PPM	Dávky pěstounské péče Peněžitá pomoc v mateřství do 7 let dítěte (po dobu 22 týdnů), pokud jsou splněny běžné podmínky nároku na PPM	Prozatím běžné dávky pěstounské péče, nová právní úprava PPP se snad již blíží. Peněžitá pomoc v mateřství do 7 let dítěte (po dobu 22 týdnů), pokud jsou splněny běžné podmínky nároku na PPM.	Dávky pěstounské péče Peněžitá pomoc v mateřství do 7 let dítěte (po dobu 22 týdnů), pokud jsou splněny běžné podmínky nároku na PPM
Práva a povinnosti původní rodiny	Trvá vyživovací povinnost, rodičovská zodpovědnost je omezena soudním rozhodnutím	Příbuzenské vztahy k původní rodině zanikají	Rodiče mají zpravidla všechna práva a povinnosti, trvá vyživovací povinnost	Rodiče mají zpravidla všechna práva a povinnosti, trvá vyživovací povinnost	Rodiče mají vyživovací povinnost, rodičovská zodpovědnost je pozastavena nebo zrušena

Zdroj: BUBLEOVÁ, V., et al. *Průvodce náhradní rodinnou péčí* [online] Dostupné z:

<<http://www.adamcr.cz/soubory/pruvodce-nahradni-rodinnou-peci.pdf>